

“Müasirlərim” seriyasından: Əli Kərim

SONA XƏYAL

ƏLİ KƏRİM

(yaradıcılığı əsasında)

Bakı — 2011

Kitab Əli Kərimin yubileyinə ithaf olunur

Redaktor:

Tahirə Həsənzadə

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Ön sözün müəllifi:

Fikrət Qoca

Sona Xəyal.

Əli Kərim (*yaradıcılığı əsasında*).

Bakı, _____ 2011, 102 səh.

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun böyük elmi işçisi, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin "İRS" komissiyasının sədri Sonə Xəyalın 70-ə yaxın (təlif və tərtib) kitabı nəşr olunub. Növbəti kitabında oxuculara "Müasirlərim" seriyasından Əli Kərim (yaradıcılığı əsasında) monoqrafiyası təqdim olunur. Kitab 2006-cü ildə qələmə alınıb.

ÖN SÖZ ƏVƏZİ

Qarşımda böyük şairimiz Əli Kərim haqqında yazılmış növbəti kitabın əl yazmasıdır. Bu kitabın müəllifi şair, ədəbiyyat araşdırıcısı Sona Xəyalıdır. Bu kitab Sona xanımın “Müasirlərim” seriyasından olan on yeddinci kitabıdır. Sona Xəyalın hansı dərinlikdə işlədiyini bu giriş sözündə müzakirə mövzusunda çevirmək istəmirəm. Əhatə etdiyi ədəbiyyat ərazisi çox geniş və rəngarəngdir. O, ustad qəzəlxan Hacı Maildən Rəsul Rza, Nigar Rəfibəyli, Anar, Cabir Novruz, Məmməd Araz, Zeynal Xəlil, Elçin, Əli Tudə, Çingiz Əlioğlu, Vaqif Səmədoğlu, nəhayət, Əli Kərimə kimi geniş və fərqli bir ədəbiyyat ərazisini əhatə edir. Burada adlarını çəkdiyim, çəkmədiyim bu on səkkiz yazıcının hər birinin yaradıcılığını araşdıran bir tənqidçi var. Bəzi oxucular onlardan on altıncı şairi bəyənməyə də bilər. Lakin Əli Kərim mövzusunda, Əli Kərim nöqtəsində onlar hamısı Sona xanımla yanaşı fikir yoldaşı olacaq. Əli Kərim mövzusunda çıxanda yenə hər kəs öz səmtinə, öz mövzusunda doğru gedəcək.

Poeziya da bir vətəndir. Onun da öz pirləri, ziyarətgahları var. İstəyirsiniz buna bütpərəstlik elementi deyın, istəyirsiniz qədirşünaslıq heykəli deyın, bunlar var. Oraya hər kəs öz inamını, məhəbbətini götürüb gəlir. Səcdə olunan şairin yaradıcılığı kimi ora gətirilən hədiyyə də müqəddəsdır. Hədiyyəni müzakirə etməzlər.

Bu kitab da Sona xanımın hədiyyəsidir.

Sonda Sona xanımın bu Əli Kərim ziyarətinin Allah və oxucular tərəfindən yaxşı qəbul olunmasını arzu edirəm.

Fikrət Qoca
xalq şairi

ƏLİ KƏRİM POEZİYASININ CAZİBƏSİ

Allah-təala peyğəmbərə şeirlə zinət vermədi, amma peyğəmbəri belə, mədh edə biləcək şairlər zümrəsi yaratdı. Niyə yaratdı? Sözün sirrini, sehrini insanlara açmaq üçün yaratdı şairləri. Kimləri layiq gördü bu məqama? İlk şeiri kim yazdı? Dünyanın ilk şairi kimdir? Ümumiyyətlə, şeir nədir? Niyə bir adamın yazdığı bir misra birdən-birə bütün dünyanı belə silkələmək qüdrətinə malik ola bilər? Allah bu qüdrətlə nəyi bizlərə sübut etmək istəyib? Bu dəlilin, sübutun bəşəriyyətə nə xeyri olub? Kimlər bu yoldan gəlib keçib? Kimlər bu yolda başmaq dağıdıb? Kimlər düz yolla sona qədər addımlayıb? Kimlər şeytana uyub yolunu azıb?... Bütün bu suallar tam cavabı açıqlanmayan suallardır. Bu sualların hər birindən onlarla, yüzlərlə sual almaq olar ki, onların cavabı hələ tapılmayıb. Amma biz şeir oxuyanda bu sualların hansını düşünürük? Gərək ki, bizi həmin anda ancaq oxuduğumuz şeir maraqlandırır. Sözün sehrinə düşəndə yada başqa heç nə düşmür. Bu, elə bir məqamdır ki, nə sən özün olursan, nə də

düşdüyün dünya gördüyün başqa dünyalara bənzəyir. Amma hər şair də səni sözünün sehrinə sala bilmir...

Sovet dönəmində yaşayıb-yaradan şairlər içərisində çox sevdiyimiz, dönə-dönə oxuduğumuz şairlər də var, bəzi şeirləri yaddaşımızda ilişib qaldığı üçün xatırladığımız, qiymətləndirdiyimiz şairlər də var, sadəcə kitablarını ədəbiyyat xatirinə vərəqləyib bir kənara qoyduğumuz şairlər də...

“Müasirlərim” seriyasından əlimdə on yeddinci kitabdır. Anarla Elçini çıxsaq, yerdə qalan kitablar yalnız poeziyamızın müxtəlif nümayəndələrinə həsr olunub. Bu şairlərin haqqında yazılan məqalələri izləyəndə çox vaxt ancaq kitablar haqqında resenziyalarla rastlaşırıq. Amma bir neçə şair haqqında, onun yaradıcılığı haqqında yazılmış məqalələr diqqəti çəkir. Bu şairlərdən biri Əli Kərimdir.

İlk şeirlər kitabı olan “İki sevgi” 1960-cı ildə çap olunub. Amma Əli Kərim haqqında bu kitaba qədər ona yaxın məqalə yazılıb. Diqqəti çəkən cəhət isə şairin ilk kitabının əvvəlcə rus dilində çap olunmasıdır. Bu məlumatı “İki sevgi” kitabında verilmiş bioqrafik qeyddən alırıq: “İstedadlı gənc şair Əli Paşa oğlu Kərimov(Əli Kərim) 1931-ci ildə Göyçayda anadan olmuşdur. O, orta təhsilini də həmin şəhərdə almışdır. Sonra bir müddət Bakıda Teatrşünaslıq İnstitutunda oxuyub, Moskvada M.Qorki adına

ədəbiyyat institutuna girmiş və oranı 1956-cı ildə bitirmişdir.

Şairin ilk əsərləri 1951-ci ildən mətbuat səhifələrində görünməyə başlamışdır. Onun ilk böyük həcmli əsəri olan “İlk simfoniya” poeması VI Ümumdünya Festivalında mükafata layiq görülmüşdür.

Əli Kərimin “Üçüncü atlı” poeması və bir sıra şeirləri haqlı olaraq ədəbi ictimaiyyətin və oxucuların rəğbətini qazanmışdır. Şairin ilk kitabı, keçən il Moskvada keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongunlüyü münasibətilə rus dilində çapdan çıxmışdır.

O, hazırda “Cərrahın məhəbbəti” adlı poema üzərində işləyir. Oxucular Əli Kərimi bir sıra nəzm əsərlərinin mütərcimi kimi də tanıyırlar.

Heç şübhə yoxdur ki, gənc şairin bu ilk “İki sevgi” kitabı oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaqdır”.¹

Ağasəf Axundov “Kommunist” qəzetində çap etdirdiyi “İki sevgi” adlı məqaləsində şairin şeirlərindən və ilk poemasından söz açır, rus dilində çap olunmuş kitaba münasibətini belə bildirir: “Əli Kərimin Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatı ongunlüyü münasibətilə rus dilində buraxılmış “İki sevgi” kitabçasındakı poema və şeirlərin şair İ. Aratovski tərəfindən rus dilinə tərcüməsi əsasən müvəffəqiyyətlidir”.²

Şairin “İki sevgi” kitabını varaqalayırım. Bu şeirlər dövrü mətbuatda çap olunub, haqqında da xeyli məqalə yazılıb, dəyərli fikirlər söylənilib. Əli Kərim elə birinci

kitabından şair mənini təsdiq edib. Kitabın elə ilk şeirindən bu təsdiq özünü göstərir. Şair Kürü xoş bir nəğmə sayır, bu nəğmənin bir damlası kimi ovcuna doldurduğu Kür suyunun sərinliyi şair ilhamının coşqunluğu ilə vəhdətdə şarın axtardığı “təkmənalı bir nəğmə”ni yaradır. Şair çalışır ki, bu nəğmə bütün nəğmələrdən üstün olsun, həm zövqlə dinlənilsin, həm də gözlərə görünə bilsin. Şeirin sonunda şairin ən böyük yaradıcılıq arzusunu eşidirik:

*Sənin tək axaydı səsim də, ay çay.
Muğanda “su” deyib yananda düzlər.
Mənim də nəğməmi tarlada hər yay
Sərin suyun kimi içəydi qızlar.*

*Hər könül istəyim, könül harayım
Ellərin qeydinə belə qalaydı.
Heç nə istəmirəm, mənim Kür çayım,
Bir sənə bənzəyən nəğməm olaydı.³*

Hələ 1953-cü ildə Məsud Vəliyev “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin oxucularına təqdim etdiyi “Yeni duyğular” adlı məqaləsində Əli Kərimin yeni ruhlu şeirləri haqqında yüksək fikirdə olduğunu bildirmiş, bu əsərlərin üslubu, ifadə tərzini, obrazlılığı haqqında düşüncələrini qeyd etmişdir. Müəllif yazırdı: “Orijinal üslub, təzə fikir, yeni duyğu – Əli Kərimovun şeirlərində birinci müsbət cəhət bunlardır...”

Əli Kərimovun şeirlərində müsbət cəhətlərdən biri də gənc şairin forma yeniliyinə, ifadə səlisliyinə diqqət yetirməsidir. Bu şeirlərin əksəriyyətində qafiyə xatirinə işlədilmiş sözlərə az rast gəlirik. Misralar arasında sıxı bir rabitə hiss olunur”.⁴

Kitabdakı məhəbbət şeirləri daha çox diqqəti cəlb edir. “O qıza” adlı şeirdə şairin ünvan gəzən məhəbbətini görürük. Şair bilmir bəxtinə çıxacaq gözəl nə boyda, nə görkəmdədir, yaşı neçə, gözləri necə — aladırmı, qaraadırmı, böyükdürmü, kiçikdirmi? Amma şair üçün bütün bunların mənası da yoxdur. Şair istəyir ki, rastına çıxacaq gözəl bir az kamallı olsun, mənalı gözlərində bir az gözəllik olsun. Şairin ürəyində bir söz var, yalnız o qıza deyiləsi söz, “O elə bir sözdü ki, dosta, yada deyilməz, Anadan əziz nə var, anaya da deyilməz”. Şair gözləyir: “İlk baharı gözləyən cavan ağaclar kimi” və o qızın bahar kimi gəlməsini arzulayır.

Növbəti sevgi şeiri “Bəlkə o qız bahar idi” adlanır. Şairin gözü önündən bir gözəl keçir, şair salam verir. Bu vaxt ağaclar çiçəkləyir, çiçəklər ətirələnir, şair özünü yenicə doğulmuş varlıq kimi hiss eləyir, yer göyərir, qucaq-qucaq çiçək açır və şair düşünür ki, bəlkə elə bu gözəl qız baharın özüyümüş...

“O göz yaşları”ndasa tamam başqa bir hiss-duyğu yaşanılır. Xatirələr dinir, acı təəssüf hissi tutur bizi, qürur və eyni zamanda açıq etiraf görünür.

Bu kitabdakı sevgi şeirlərindən ən gözəli elə eyniadlı şeirdir: "İki sevgi"...

*Gözəl qız, sən saf susan,
İki qəlb arzususan.
Mən ki, səni sevirəm
Susuzluğun od vurub
köz kimi yandırdığı
dodaq su sevən kimi.
O isə səni sevir
rahatca bardaş qurub,
Kabab üstədən sərin su
pis olmaz deyən kimi⁵*

Məmməd Rahim "Azərbaycan gəncləri" qəzetində çap etdirdiyi "İstedadlı gənc şair" adlı məqaləsində şairin uğurlarından bəhs edərkən onun bu şeirini xüsusi vurğulayır, hətta şeirin ilk misralarını oxuyarkən sevindiğini qeyd edir. Müəllif yazır: "Bir gənc şair kimi mən onu sevirəm. Onun əsərlərində bir tərəvət vardır; onun əsərlərində bir gözəllik, şeirlərindəki ədada bir təzəlik vardır. Əli Kərimov şeirləri ilə oxucunun qəlbini ovlamağa çalışır və biz gənc şairin ildən-ilə bu sahədəki müvəffəqiyyətinin şahidi oluruq. Şeir dünyasındakı kiçik, lakin xoşa gələn bu ulduz oxucular aləminə daha yaxın və parlaq görünmə vəziyyətindədir".⁶

Kitabdakı “Bakı küləyi”, “Atamın xatirəsi”, “Laylay”, “Poçtalyon” kimi şeirlər də maraq doğurur. Amma burada ən çox diqqəti çəkən, dillər əzbəri olan, şairin özünəməxsus bir şeiri var: ”Qaytar ana borcunu”. Bu şeiri təhlilə ehtiyac yoxdur, çünki, bu hamının, hətta pis oğulların belə yaddaşında qala bilən, anlaşıla bilən bir şeirdir. Burada şairin çox gözəl deyimləri diqqəti çəkir: ”Kədəri dalğa-dalğa doldusa da ürəyə”, “O oğul böyütdümü min işvəyə, min naza”, “Qaytarsan o gülüşü hırıldamazsan daha”, “Qaytarsan o yerini yerindəcə qalarsan”...

*Deyirəm ki, o boyu-buxunu qaytar geri!
Deyirəm ki, varını, yoxunu qaytar geri!
Qaytar onun borcunu,
Gülüşünü, adını, sözünü qaytar geri!
Qaytar onun borcunu,
O borc sənənin özünsən, özünü qaytar geri!*⁷

Ağasəf Axundov bu şeir haqqında yazırdı: ”Əli Kərimin “Qaytar ana borcunu” şeiri onun şairlik istedadının, yaradıcılıq axtarırlarının ən gözəl ifadəsidir. Bu şeirdə yuxusuz gecələri və həyatı bahasına oğul böyüdən bir ananın haq-sayını itirən, analıq hissəinə xəyanət edən nankor övlada qarşı dərin nifrət hissi vardır. Bu hissə oxucunu mütəəssir etsə də, şeir nəticə etibarilə ona gözəl insani və əxlaqi keyfiyyətlər aşılrayır”.⁸

“İki sevgi” kitabında şairin “Üçüncü atlı” poeması verilmişdir. Bu, şairin gərək ki, ikinci poeması hesab olunur. Şairin istər bu əsəri, istərsə də ilk poeması olan “İlk simfoniya” geniş oxucu auditoriyası qazanmışdır. Hər iki poema haqqında dəyərli fikirlər söylənmişdir. Ağasəf Axundov “Bakı” qəzetindəki “Əli Kərimin şeirləri” adlı yazısında şairin şeirləri haqqında danışarkən, onun poemalar müəllifi kimi də tanındığını vurğulayır. Sözüə “Əli Kərimin ilk şeirləri meydana çıxan kimi oxucuda xoş təəssürat, yaxşı ümidlər yaratdı, şeir-sənət aləminə öz nəfəsi, öz sözü ilə gəldi, istedadı ilə sevildi” fikri ilə başlayan müəllif yazır: “Əli Kərim “Üçüncü atlı” və “İlk simfoniya” kimi gözəl poemaların da müəllifidir. “Üçüncü atlı” poeması dahi rus şairi Lermantovun Qafqaza sürgün edilən zaman qədim Şamaxı şəhərinə tarixi səfərindən bəhs edir. Poemanın mərkəzində Əli Kərimin etiraf kimi ifadə etdiyi “Sevirəm Qafqazı mən” şeirindəki hiss və fikirlər əsas yer tutur. Dahi söz ustasının Qafqazın füsunkar təbiətinə, qədim mədəniyyətinə, qonaqpərvər ellərinə bəslədiyi məhəbbət hissi, eyni zamanda görkəmli gürcü şairi Aleksandr Çavçavadzenin Azərbaycanın görkəmli sənətkarı M.F.Axundovla tarixi dostluğu poemada sadə, yığcam süjetlə ifadə olunmuşdur”.⁹

Şairin “Üçüncü atlı” poemasında sevimli rus şairi, elə azərbaycanlıların da şox sevdiyi Lermantovun həyatından müəyyən zaman kəsiyi və həmin vaxtda şairin Şamaxıya “səfəri” işıqlandırılmışdır. Şair poemaya epigraf ola-

raq “Sevirəm Qafqazı mən” yarımmissirasını seçmişdir. Bəlkə də elə Əli Kərimə Lermantovu sevdiren də, bu poemanı yazdıran da bu şeirdir və Lermontovun Qafqaza olan sevgisidir. Axı, biz də hələ orta məktəbdə oxuyarkən Lermantovu məhz bu şeiri ilə tanıyıb sevmişik. Bu poemada təkcə Qafqazın deyil, bütünlükdə Şərqi varlığı hiss olunur. Əli Kərim rus şairinin Şərqi vurğunluğunu, adətlərimizə, abidələrimizə, ulu keçmişimizə olan münasibətini açıb göstərir. Əhəd Hüseynov “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetindəki “Üçüncü atlı” adlı məqaləsində yazırdı: “...Obrazlı ifadələrlə, sözlə canlı lövhə çəkməyə meyl göstərən Əli Kərim bu yeni poemasında da bu zəruri tələbi unutmamışdır. İnsanlara və əşyalara verilən müxtəlif xasiyyət və görkəm saysız-hesabsız epitetlərlə bəzədilmiş, ziynətləndirilmişdir. Şair sadəcə olaraq, “Azərbaycan dili gözəldir, zərifdir” demir, bəlkə də onun təmizliyini uşaq nəfəsi ilə, gözəlliklə, qədimliyini “məcrasında əsrlər axan” Araz çayı ilə müqayisə edir, onu şirinlikdə “xatirə dili”, “səhər yuxusu” adlandırır.

“Üçüncü atlı” poemasında Qafqazın və Azərbaycanın təbiətinin rəngarəngliyinə geniş yer verilmişdir. Bu çox təbiidir. Heç bir fəsildə şair təbiəti ancaq sırf gözəllik mənasında təsvir etməmiş, bəlkə onu insanın arzuları və sevinci ilə üzvi vəhdətdə götürmüşdür.”¹⁰

Doğrudan da bu bağlılıq, bu vəhdət poemada açıq-aydın hiss olunur. Əslində şair təbiətimizin gözəlliklərinə, mədəniyyətimizin qədimliyinə, keçmişimizin ululuğuna

olan Əli Kərim münasibətini Lermantov münasibəti ilə paralel oxucuya çatdırır.

Əli Kərim əlinə qələm aldığı gündən içindəki şair məninin iradəsini, möhkəmliyini bilib, öz gücünə, bədii istedadına arxalanıb. Altay Məmmədov şairin iki sevgi adlı kitabına yazdığı “Əli Kərimin kitabı” adlı məqalədə şairi sənətdə öz səsini tapmış xoşbəxt sənətkarlar sırasında gördüyünü qeyd edir. Onun kitabının səhifələrindən bahar nəfəsi gəldiyini, əsən küləklərin çağlayan suların səsinin eşidildiyini həssas bir yazıçı kimi, şeiri, sənəti bütün varlığı ilə duyan bir insan kimi eşidir və oxuculara da çatdırır. “Azərbaycan” jurnalında çap olunmuş bu geniş məqalədə müəllif şairin şeirləri haqqında dəyərli fikirlərini bizimlə bölüşür, şeirlərdən gətirdiyi sitatlarla fikirlərini əsaslandırır. Yazının demək olar ki, yarısı kitabda verilmiş “Üçüncü atlı” poemasına həsr olunmuşdur. Müəllif Əli Kərim şeirinin səciyyəvi cəhətlərini ön plana çəkir, başlıca cəhətləri açıb göstərərək yazır: “Əli Kərim təsvir və tərənnüm etdiyi predmetlərin həm zahiri xassələrini ətraflı öyrənir, həm də mahiyyətinə nüfuz etməyi bacarır. O, predmetlər və hadisələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələri ustalıqla tapır müəyyən obyekt haqqında həm həyəcanla, həm də ətraflı danışa bilir...”

Əlinin şeirlərində süjetlilik və xarakter yaratmaq bacarığı kəskin şəkildə nəzərə çarpır. Bu süjet əhvalat kimi, söhbət kimi deyil, müəyyən bir fikrin, kənar məsələlərə əl atılmadan inkişafı kimi verilir. Bu süjet şəffafdır,

gözə görünməzdir, zərifdir. Əlinin yaratdığı xarakterlər isə yalnız birtərəfli olmayıb, müəyyən cizgilərə malikdir. Əlinin süjetli, xarakterli şeirləri onun poema janrına müvəffəqiyyətlə keçməsi üçün möhkəm zəmin olmuşdur”.¹¹

Adil Babayev “Azərbaycan gəncləri” qəzetində çap etdirdiyi “Uğur olsun, gənc şair” adlı məqaləsində isə Əli Kərimin bir şair kimi sənəti, sənətkarlığı başa düşdüyünü, insanların ruhuna müsbət təsir göstərən poetik çalarları, rəngləri şeirinə gətirdiyini, öz qabiliyyətinə arxalanıb, ədəbiyyat qarşısındakı borcunu layiqincə yerinə yetirə bildiyini diqqətə çatdırır. Həmin məqalədən bəzi fikirləri burada veririk: ”...Ə. Kərimov gənclik aləminin rəngarəng arzularını, sevgisini, məhəbbətini, əmək cəbhəsində göstərdikləri hünər və cəsarəti tərənnüm edir....

Ə.Kərimov ədəbiyyatın yazdığı hər bir kiçik şeirin vəzifəsini çox aydın başa düşür. O öz şeirlərini zəhmət adamlarına kömək etmək üçün, onları yeni əmək xarüqələri yaratmağa ruhlandırmaq üçün yazır...

Əli Kərimov şeir yazmağa başladığı ilk günlərdən çox düzgün bir yol tutmuşdur. Yaradıcılığına həmişə tələbkarlıqla yanaşan bu gənc şair öz şeirləri üzərində diqqətlə işləyir. Yeni sözlər, ifadələr, bədii formalar axtarır.¹²

Xalq şairi Cabir Novruz isə “Azərbaycan” jurnalında çıxan “Şair dostlarım” adlı məqaləsində Əli Kərim şeirini ədəbiyyatımızın ən dəyərli poetik nümunələrindən hesab edir, şairin yaradıcılığına yüksək qiymət verərək, heyrətini belə ifadə edir: ”Əli Kərimin “İki sevgi” kitabını

vərəqləyirəm. Misralar, poetik dönüşlər, siqlətli fikirlər, ədəbi priyomlar təzədir. Onun yazı manerasını xüsusilə xoşlayıram. Şairin əsərlərində oxucunu heyretə salan ifadələr, təbii hissər güclüdür. “Qaytar ana borcunu” poeması kimin qəlbini həyəcanlandırmır? Bu kiçik həcmli şeiri bilə-bilə poema adlandırırım. Həmin yazıda təbliğ olunan böyük humanist fikir, sənətkarlıq son illərdə ədəbiyyatımızda yaranan bəzi uzun-uzadı poemalara dəyər, desəm, səhv etməm”.¹³

Şairin növbəti kitabı “Həmişə səfərdə” adlanır. Kitab 1963-cü ildə Azərnəşrdə çap olunub. Kitabın annotasiyasında oxuyuruq: ”Həmişə səfərdə” – həmişə oxucuları düşündürməyə, təzə, obrazlı sözlər deməyə can atan şair Əli Kərimin Azərbaycan diində çıxan ikinci kitabıdır.

Bu kitabdakı şeirlərdə zəhmətin romantikasını, bəşəri duyğuları, ülvi sevgini tərənnüm edən həssas bir ürəyin döyüntüləri duyulur”.¹⁴

Kitab “Mənim həyatım” adlı şeirlə açılır. Kitabı vərəqləyirsən, “Əllər”, “May səhəri”, “Romantiklər”, “Dostlar, mühəndis və dəniz”, “Bir gecəlik Kür olmuşam” və s. şeirlərdəki poetik misralar, sərrast fikirlər səni tutur: ”Adi bir insanam mən, Adidən də adiyəm. Bir əl boyda kağıza sığmaz amma bu aləm”, “Gah tək qalan bir söyüd, gah da bir daş olduğum”, “Min ölən, qalanın həyatıdır həyatım”, “Birisi də elə bil Özü öz əllərini Oğurlayıb bayaqdan

qoymuşdu ciblərinə”, “Çiçək səpdi çiyinlərinə yaşıl bu-
daqlar”, “Bir şar uşdu, gözdən itdi evlər dalında, Bir
zamanlar uçurduğum uşaqlığım tək”, “Romantikdirlər
onlar, onlarçün nə uzaqlıq, nə də məsafələr var”, “Sinəsin-
də gəzdirdiyi o dəniz İndi onu sinəsində gəzdirir”,
“Xoşbəxtəm ki, heç olmasa bir gecəlik Kür olmuşam”...

Diqqəti “Həmişə səfərdə” adlı şeir cəlb edir. “Qa-
tarlar dayananda, Təyyarələr enəndə, Məncə bitməyir
səfər, Səfərdəsən yenə də”, — yazan şair düşünür ki, insan
dünya kimi əbədi səfərdədir. Hətta bir daşın üstəndə
oturub mənalı bir kitabı varaqalayırsa, yenə də səfərdədir...

*Yuxlayanda hər axşam,
Yuxusu körpüdürsə.
Günlə gün arasında—
Səfərdədir o adam...
Hətta məzardadırsa,
Xatirəsi dostlara
Bir təpə aşmaq üçün
Qüvvə verirsə əgər,
O yenə səfərdədir.
Mənzilə çox var hələ...
Səfərdədir, yol gedir...¹⁵*

Kitabı vərəqləməkdə davam edirəm. Bir-bir şeirləri
oxuyuram, bəzilərinə təkrar qayıdıram, bir də oxuyuram.
“Məkr və məhəbbət qalası”, “Zaksda”, “Gəldin”, “Qızın

sevgisi” adlı şeirlərdəki hiss, duyğu tutur məni. “Daş”, “Nəğmələrin yuvası”, “Fəhlələr”, “Ölülər ordusu”, “Analar ağlayır”, “Göylər adamının himni” adlı nümunələrdə müxtəlif mövzular, yerdən göyə, sağdan sola, təpədən dırnağa yol başlayan fikirlər diqqəti çəkir. Buradakı obrazlar, şairin yaratdığı xarakterlər adamı düşündürür. Və nəhayət, ən çox sevdiyim şeirlərdən birini tapıram bu kitabda. Gözümün önündə çox sevdiyim müğənnilərdən biri Flora Kərimova canlanır. Sanki onun səsini eşidirəm. Bu səs Əli Kərim şeirinin ruhuna qarışb puhumu oxşayır. Hardasa, haçansa itirdiklərimi xatırlayıram, pıçılıyla “Qayıt” deyirəm, gözlərim dolur, amma ağlamıram, Əli Kərim şeirinin sehri məni öz aləminə, şairin söz aləminə aparır və “Qayıt”ı oxuyuram:

*Qayıt, mənim gülüm, yerbəyer elə
Dərdli səhərləri, gecələri sən.
Çaşıb başqa yolla keçirəm elə,
Düz öz qaydasınca küçələri sən.*

*Qayıt, yerinə qoy Ayı, Günəşi,
Yenə olduğu tək görüm həyatı.
Qayıt, gözüm nuru, könlüm atəşi,
Qayıt, səhmana sal bu kainatı! ¹⁶*

Əli Kərim şeirdə daha böyük müvəffəqiyyət qazan-
sa da, təkə şair kimi qalmadı. Qələmini ədəbiyyatızın bir

sıra döngə-dalanında sınağı və ortaya qoyduğu nəsr əsərlərini, Əli Kərim şeirindən aşağıda dayansa da, nəsrimizdəki bir çox sayılan əsərlərlə yanaşı qoyula biləcək səviyədə yaratdı. Şair 1964-cü ildə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin “İllər, arzular” rubrikasındakı çıxışında öz planlarını belə açıqlamışdı: ”Mövzusu tələbə həyatından götürülmüş roman yazmışam. Oxucular mənim ilk böyük həcmli bu nəsr əsərimlə “Azərbaycan” jurnalının birinci nömrəsindən başlayaraq tanış ola biləcəklər. Ötən il həmçinin bir sıra şeirlər yazmışam və “Həmişə səfərdə” kitabım çapdan çıxmışdır.

Təzə ildə daha çox işləmək fikrindəyəm. Kibernetikaya həsr olunmuş kino-povest yazmaq niyyətindəyəm.

Bu yaxınlarda Neft daşlarında olmağım mənə unudulmaz təəssürat buraxmışdır. İstəyirəm ki, dalğalar qoynunda qəhrəmancasına işləyən cəsur adamların həyatına həsr olunmuş bir silsilə şeir və bir poema yazam”.¹⁷

Əli Kərimin növbəti kitabı “Qızıl qanad” adlanır. 1965-ci ildə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında çap olunmuş bu kitabda şeirlər və iki poema verilmişdir. Məni qınasalar da demək istəyirəm ki, bu kitabdakı şeirlər əvvəlki kitablardan yuxarıda dayanmır... Amma bu şeirlərdə də maraqlı misralar, adamı tutan fikirlər var: ”Sevgilimlə bir-birimizə deyəcəyimiz iki söz arasında (yaşamaq)”, “Elə saatım var ki, ağac olub bir dost bağın-

da”, “Düzürük qızıl yanaqlı dəqiqələri On dörd günlük ay–boşqaba”, “Milyon ümüdsüzlüyün hasarını Bir “gəli-rəm” sözlə yar, gəl”, “Hamı tək ölümə məruz Bülbülü Oxuyub dəfn edir ölümsüz Bülbül”, “Bomba–uşağın beşiyi, ölüm–dayəsi” və nəhayət, eyniadlı “Qızıl qanad”. Şair sahildə dayanıb: “Dənizdə boy göstərib mahir üzgüçü kimi Yavaş-yavaş batır gün. Şüaları sulara açılmış nəhəng qanad, Qanad kimi atır gün.” Şair həmin qanadın bir lələyi ucunda durub, bir lələyin başında balıqçılar var, bir lələksə sulardakı buruğa uzanıb. Şair yazır:

*Sahildə bağlar, evlər, plyajlar sıra-sıra,
Adamlar dəstə-dəstə.
Hamını birləşdirir boy göstərib batan gün.
Hamımızı ucaldır, uçurur üfüqlərə
Bir qızıl qanad üstə.¹⁸*

Kitabda verilən “İlk simfoniya” adlı poema hələ çoxdan oxucu rəğbətini qazanmış, Azərbaycan sərhədlərini açaraq, ümumittifaq miqyasında bəyənilmişdi. Poema haqqında müxtəlif illərdə yazılmış məqalələrdə dəyərli fikirlər deyilmişdir. Əli Kərim qələminin ilk təcrübəsi olsa da, süjetinə, mövzusuna, ideyasına, tərbiyəvi əhəmiyyətinə, eyni zamanda obrazlarına, işlədilən bədii təsvir və ifadə vasitələrinə görə diqqəti çəkən bu əsərdə həqiqi sənət yolunun yolçuları ilə dayaz, şöhrətə zümranin paraleli işıqlandırılmışdır. Məmmədli Əsgərov “Azərbaycan”

jurnalındakı “Gənc şairin ilk poeması” adlı məqaləsində Əli Kərim yaradıcılığından söhbət açarkən, şairin bu poemasına da münasibətini bildirmiş, onun dəyərli cəhətlərini ön plana çəkərək, öz müsbət fikirlərini oxucularla bölüşmüşdür. Müəllif yazırdı: ”İlk simfoniya” poeması əsasən sağlam məişət və əsl xalq incəsənəti uğrunda mübarizəyə həsr edilmişdir. Bu mövzu, yaradıcılıq aləminə yenicə qədəm qoymuş gənclərin həyatından alınmışdır...

Gənc şair qəhrəmanının həyatındakı tərəddüdləri, kədər və çirpintiləri, nəhayət, bunları aradan qaldırmaq üçün onun ciddi-cəhdini həyati lövhələrdə, maraqlı süjet xəttinin inkişafında əks etdirir, lirik-psixoloji vəziyyətlərdən, qəhrəmanının daxili monoloqundan müvəffəqiyyətə istifadə edir...

Əli Kərimov poemada soyuq təbliğ yolu ilə getməmiş, obrazları və xarakterləri poetik bir tərzdə işləməyə, əsərin mərkəzində duran xarakterləri bütövlükdə, müfəssəl verməyə çalışmışdır. Təsvirdə yığcamlılıq, hər cür detallı poemaya gətirməmək isə müsbət bir xüsusiyyətdir...

Poemada təsirli, ürəyəyatan bir şeiriyət vardır. Şair öz qəhrəmanlarının təmiz ürəklərindəki döyüntüləri hərarətli sözlərlə verməyə müvəffəq olmuşdur”.¹⁹

Şair öz müsbət qəhrəmanının hələ lap balaca vaxtlarından başlayaraq, məşhur bəstəkar olana qədər keçdiyi həyat yolunu izləyir. Poemanın əvvəlində bir cığır, bu cığırda qara gözlü bir uşaq, sonra təbiətin sirli, sehrli əlvanlığı, daha sonra qəhrəmanın həyat cığırına düşməsi

və sənət yolunun əlvanlığı–bütün bunlar süjet boyu oxucuda xoş təəssürat yaradır və onu düşünməyə sövq edir. Əsəri oxuyursan, amma əvvəldə oxuduğunla sonra oxuduğunda tapdığın oxşarlığın özündə də başqa rəng çalarları tutur səni. Bu rənglər başqa rənglərə bənzəmir. Əli Kərim hər obrazını müxtəlif rənglər aləmindən keçirib şeirə gətirir. Xəlil Xəlilov “Azərbaycan gəncləri” qəzertindəki “Mənim şair dostum” adlı yazısında qeyd edir ki: ”Poemada insan xarakterlərini, psixologiyanı açıb göstərmək, hadisə və predmetləri, təbiəti bütün əlvanlığı ilə canlandırmaq cəhətdən maraqlı olan bir sıra epizodlar vardır”.²⁰

Əsərdə maraqlı obrazlar diqqəti çəkir. Təbiətin yıxılan uşağı təskin etməsi, onu qucaqlaması, İlhamın “Azad kimi” yazdığı nəğmənin ürəyinin dərinliyinə baş vurmaması, damcı-damcı yığılan nəğmənin əsl sənət əsəri olması, Nigarın karlara, korlara həsəd çəkməsi, sahilin İlhamı qəmli intizar kimi qucağına alması, İlhamın simfoniyasının çağladığı bir vaxtda Nigarın dizini qucaqlayıb ağlaması və s. Əli Kərim sənətkarlığının özünəməxsusluğunu bir daha hiss etdirir. Poemada aparılan paralellər, Azad–İlham təzadı, Nigar–Qəmər təzadı, nəhayət, Azadın dostları və qoca professor bizi düşündürür və hardasa özümüz özümüzlə mübahisə edir, birdən dayanıb kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu düşünürük, müqayisələr bəzən bizi aparıb tamam başqa bir aləmə çıxarır. Şair müsbət qəhrəmanını bir an mənfi qütbə çəkir və bu yalnız bir an olur, yenidən Nigarı öz orbitinə qayıdan görürük.

Ağasəf Axundov “Kommunist” qəzetindəki “İki sevgi” adlı məqaləsində poema haqqındakı fikirlərini də oxuculara çatdırır: “İlk simfonuiya” poeması Əli Kərimin epik janrda ilk müvəffəqiyyətli addımıdır. Poemadakı konflikt bəstəkar İlham və Azadın xarakterləri arasındakı ziddiyyətlər əsasında inkişaf edərək ictimai məzmun kəsb edir. İlham və Azadın sənətdə buraxdığı səhvlər, birincinin düzgün, ikincinin saxta yayadıcılıq yolu, onların sənətə müxtəlif baxışları, bir-birinə zidd olan əxlaqi keyfiyyətləri poemada ustalıqla təsvir edilmişdir”.²¹

Kitabdakı ikinci poema “O mənə danışdı ki...” adlanır. Poema “Ayaqlar”, “Ayrılıq”, “Adsız fəsil”, “Açılmamış güllələrin yarası”, “Ana, hardasan”, “Ayıldım bir səhər” adlı bölümlərdən ibarətdir. Burada şair bir ayağını itirmiş bir kişi ilə kurortda tanış olur və kişi ona başına gələnləri danışır. Elə poemanın adı da buradan alınmışdır. Burada müharibənin ağrı-acısını əks etdirən şair tək-cə bir adamın, ayağını itirmiş bir əsgərin deyil, bütünlükdə müharibədə faşistlərə qarşı mübarizə aparan, canını düşünməyən, yalnız bir məslək uğrunda vuruşan insanların hekayətini yazır. Burada xalqlar dostluğu da tərənnüm olunur. Bu gün bu kimlərsə xoşuna gəlməyən mövzu olsa da, mənə elə gəlir ki, bu olanları, yaşanmış keçmişimizi heç cürə tariximizdən kəsib atmaq mümkün deyil. Heç lazım da deyil. Çünki, o dövrdə olanları nəinki unutmaq, əksinə bu gün üçün faydalı cəhətlərini hətta təbliğ

etmək gərəkdir. O zaman vətənpərvərlik indikindən qat-qat güclü idi...

Əli Kərimin sağlığında cəmi dörd kitabı işıq üzü görüb. Amma bu dörd kitabla Əli Kərim təkcə Azərbaycanda deyil, bütünlükdə keçmiş sovet məkanında güclü şair kimi tanınıb. Təkcə oxucular deyil, bütün sənət dostları da, ümumi ədəbi mühit də, ədəbi tənqid də Əli Kərim şeirinin özünəməxsusluğunu duyub, Əli Kərim lirikasının bədii dəyərini yüksək qiymətləndirmişdir. Asəf Axundov “Bakı” qəzetindəki məqaləsində yazırdı: “Əli Kərimi lirik bir şair kimi oxucuya sevdiren də onun yeni söz demək, yeni fikir və həyati hisslər ifadə etmək meylləridir...”

İnsanın zəngin daxili aləmi, əxlaqi keyfiyyətləri, mənəvi gözəlliyi və qüruru Ə.Kərimin şeirlərinin ruhunu, canını təşkil edən başlıca hisslərdir”.²²

Elə bu cəhətlərdir ki, yarımçıq ömür yaşamış, dünyasını vaxtsız dəyişmiş (kim bilir, bəlkə də elə vaxtında dəyişmiş) Əli Kərim özündən sonra qoyub getdiyi ədəbi irsi ilə bu gün də aramızdadır. Sənət dostları da, oxucuları da Əli Kərimi bu gün də yaşadırlar. Bu gün də Əli Kərimin ölümü ilə razılaşa bilmirlər, indi də söz düşəndə yana-yana danışirlar, ağır olsa da, həmin günə qayıdırlar. Həmin gün! 1969-cu ilin qızmar iyul günü...

“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti 1969-cu il, 5 iyul tarixli sayında bu ölümə bir səhifəlik göz yaşları ayırdı. Mirzə İbrahimovun Moskvadan vurduğu teleqramda oxuyuruq: “Qeyri-adi poetik istedadına, qələminə dərin mə-

həbbət bəslədiyim əziz Əlinin vaxtsız vəfatından doğan kədərimi ifadə üçün söz tapmıram...Onun ədəbi irsi ədəbiyyatımız üçün çox qiymətlidir. Sizin ağır dərdinizə qəlbən şərik oluram”.²³

Səhifədə Məmməd Arazın “Torpağa qarışdı”, Qabilin “Budaq sındı”, Rəsul Rzanın “Bir şair–bir insan öldü” adlı yazıları, Yazıçılar İttifaqının nekroloqu və Əli Kərimin “Vəsiyyət” adlı şeiri dərc olunmuşdur. Nekroloqda oxuyuruq: ”Əli Kərimin şeirlərində müasir gənclərin mənəvi tələblərinə və estetik zövqlərinə uyğun olan qiymətli cəhətlər–coşqun vətənpərvərlik və beynəlmiləçilik ruhu, əməkçi insana dərin məhəbbət, daim yeniliyə, tərəqqiyə can atmaq meyli güclü idi. Şairin hər bir yeni əsəri ciddi yaradıcılıq axtarışlarının məhsulu idi”.²⁴

Əli Kərimi sadəcə bir insan, bir şair deyil, özünə doğma qardaş bilən xalq şairi Rəsul Rzanın təəssüfü də diqqəti çəkir. O yazırdı: ”Ölüm bir nəğməkarı əlimizdən aldı. Şair Əli Kərim artıq sıralarımızda yoxdur. Onun son şeirinin adı “Vəsiyyət”dir. O, insanlara yaxşılığı vəsiyyət edib getdi. Onun şeirləri qaldı, həyəcanlı, müdrik şeirləri, insan qəlbinin nadir hərarəti ilə isinmiş şeirləri. Biz ondan yeni yaradıcılıq icadları gözləyirdik...

Biz şairin vəsiyyətinə hörmətlə onun tabutuna qələm-kağız qoyduq. Nə yazıq ki, bu qələm onun əlində əvvəlki sənətkarlığına qovuşa bilməyəcək”.²⁵

Hardan gəldi çıxdı
Ölüm–bu qoca kaftar.
Yaman kəmfürsətdir,
Görmür ki,
 əlimdə nə qədər
 işim var?
Heç kim inanmır ki,
Öləcək...
Elə mən də...
Amma ölüm
 oğlanlarımın
 kədərli təbəssümüylə
 gülümsəyəndə,
Onların, hələ dünyanı
Tamam yığa bilməmiş
Gözləriylə baxanda,
Onlarla bir oyanıb da,
Bir oynayanda,
Hər işdə onlardan
Geri qalmayanda,
Sadiq köpək kimi
 girəni,
 çıxanı yoxlayıb,
Qapının yanından
 ayrılmayanda,
 inandım öləcəyimə...
Demədim heç kimə.²⁶

Xalq şairi Qabil isə öz yanıqlı ağısına belə başlayır: "Göyçayda bir çinar budağı sındı—bir şair qəlbinin dayandığıni eşidən kimi... Kür çayına bənzəyən bir nəğmə — mavi bir nəğmə qırıldı—cavan nəğməkarın cavan ömrü kimi... Oğul nisgilli bir ana ağladı—nankor övladdan ana borcunu tələb edən şairin qara xəbərini eşidən kimi... Bir gözəl qız inlədi... Axı, nə üçün onun məhəbbətini həyat qədər qiymətləndirən bir ilham, bir çağlayan qəflətən susdu..."

Mənim əziz dostum, qardaşım, abırlı, ismətli, təvazökar, fitri şairim Əli Kərim. Mən səndən qəzetimiz üçün şeir istəməkdən yorulmuşdum... İki-üç gün əvvəl zəng etdin, söz verdin ki, şeirlər gətirəcəksən. Ancaq mən nə biləydim ki, qələm başqa şey yazacaq, sənin barəndə, son, yanıqlı sözləri...

Əli, dilim gəlmir. Əli, sənin ölümün məni yandırır yaxdı. Bu nə vaxtın hicranıdır?! Mavi nəğmənin sahillərini nə üçün belə tez, tələsik tərk etdin?!"²⁷

Əli Kərimin ölümünə yazılmış yazılardan, deyilmiş ağılardan biri də Salam Qədirzadənin "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində dərc etdirdiyi "O kağız-qələmlə getdi" adlı mənsur şeiridir. Müəllif özünün Əli Kərim kədərini, sənətkar ölümünə ağlayan qələmindən süzülən dərdi, ələmi oxucularla belə bölüşürdü: "Yaratmaq şövqü ilə özünü pərvanə tək oda, alova çıxpan şairin qanadları qar-salanmışdı, qəlbi yanmış ahar olmuşdu. Ölüm dəhşətli ka-

bus timsalında addım-addım onun ünvanına yaxınlaşdı. Eh... ürəyində nə qədər qönçə şeirlər vardı! Axı, əcəl niyə bu tezliklə gəldi?!

Şair sövqi-təbii ilə bir anlığa “ikinci dünya”nın fərqi-nə vardı. Əvvəllər bunu heç xatirinə gətirməmişdi. Lamə-halə bəşərə ilahidən vəd edilən o dünya olsaydı, sinəsində yatan misraları kağızlara düzməyə imkan tapardı...

...Təbiətin qoynunda bir məzar da artdı tər çiçəklər, güllər içində. Üzü dağlara, yamaclara sarı. Ziyarətə gələnlər bilirdilər ki, bu tənha məzarın qəmli sükunətində, qərrib zülmətində zəngin bir xəzinə dəfn edilmişdir. O, şairin şirin arzularla dolu könlü idi”²⁸

Xalq yazıçısı Anar Əli Kərimin 70 illiyində nəşr olunmuş “Xüsusi buraxılışda gedən yazısını belə başla-yır: ”Bəlkə də Əlini tabutda görmədiyim üçün onu qəbirdə də heç cür təsəvvür edə bilmirəm. Həmişə onu düşünəndə təbəssümünü xatərləyirəm.qərrib təbəssümü vardı Əlinin – mülayim, kövrək, bir qədər utancaq, eyni zamanda da məğrur. O, məğrur şəxsiyyət idi, çünki öz qiymətini bilirdi, öz böyük istedadından xəbərdar idi. Düzdür, hər bir həqiqi istedad kimi, onun da öz talantından şübhələndiyi anlar, məqamlar olub. Amma hər halda, mənə elə gəlir ki, Əli öz bədii imkanlarının genişliyindən agah idi. Eyni zamanda o, ucuz şöhrət azarından çox-çox uzaq idi, ədəbiyyatda tutduğu yeri bilmək üçün ona dolayı təsdiqlər, əlavə formal sübutlar gərək deyildi... Gözü-könlü tox adam idi, daxilən arxayın idi, çünki sənətkarların bu dün-

yada qazana biləcəyi ən yüksək mükafatı almışdı – istedadla təltif olunmuşdu. Onun məğrurluğunun səbəbi bu idi. Elə təvazökarlığının da səbəbi bu idi”.²⁹

Tanınmış tənqidçi, filologiya elmləri namizədi Vaqif Yusifli “Şəhriyar” qəzetinin 19-25 iyun, 1997-ci il tarixli sayında “Sözün Əli Kərim zirvəsi” adlı məqaləsində yazırdı: ”Əli Kərimin fiziki ömrü 1969-cu ilin sonuncu iyun günündə başa çatdı, amma onun şair ömrü bitmədi. Həm bir insan kimi xatirələrdə yaşadı, həm də bir şair kimi poeziyada adını əbədləşdirdi. Ondan sonra gələn bütün yenilikçilər “Nə etməli?” sualına Əli Kərim poeziyasında cavab tapdılar.

Ancaq təəssüflə olsa da deməliyəm ki, Əli Kərimin sağlığında çoxu bu istedadı qiymətləndirə bilmədi. Yalnız ustad Rəsul Rzadan başqa. 60-cı illərin əvvəllərində Əli Kərimə yaxılan “eksperimentçi”, “müjərrədçi” damğalarından R.Rza xilas edirdi onu”.³⁰

Rəsul Rza “Şair Əli Kərim” adlı yazısına sənətkarın doğum tarixlərinin müqayisəsi ilə başlayır. Yazır ki, sənətkarın iki doğum tarixi var: anadan olduğu tarix dəftərxana kitablarına, ilk əsəri ilə yenidən doğulduğu vaxt isə tarix səhifəsinə yazılır. Göyçayda çinar yarpaqlarının titrəşdiyini, qıjıltılı suların axdığı bir vaxtda bir oğlan uşağı doğulanda, bəlkə də torpaq bir şairin doğulduğundan xəbərsiz olub. Müəllif şairin ikinci doğum tarixinin “təqvi-

min hansı vərəqində susub qaldığını müəyyən etməyə” də çətinlik çəkir və bunu müəyyən etmək üçün ciddi, səbrli tədqiqatın, təhlilin, məhəbbətli axtarışın gərəkliliyini vurğulayaraq yazır: ”Mən Əli Kərimi çoxdan tanıyıram. Məndən soruşsalar ki, Əli Kərimin şairlik tarixi, günü, ili hansıdır? Deyə bilərəm ki, mən onu şair görmüş, şair tanımışam. Mənə elə gəlir ki, o həmişə şair olmuşdur. Mən deyərdim ki, o hər həqiqi sənət əsəri olan şeiri ilə yenidən doğulur, yenidən həyata başlayırdı. O hər bir zaman öz xarakterinə, öz manerasına, öz şairlik simasına sadıq qalırdı. Lakin hər yaxşı şeirində yeni rəng ahəngində, yeni bir təsir gücündə, yeni poetik nəfəsdə təzələşirdi.

Şair var ki, yüksəliş pillələrini dayana-dayana, tövşüyə-tövşüyə, yazdığını təkrarlaya-təkrarlaya qalxır. Şair də var ki, öz-özü ilə yarışda, hər əsərində bir pillə qalxır, özünü, özgəni təkrarlamaq faciəsindən uzaq olur. Əli Kərim ikincilərdəndir.

O deyə bilmədiklərinin, demək istədiklərinin az, çox az bir hissəsini dedi. Bu az hissə də şair Əlinin çox böyük poetik imkanlarını aydın göstərir.

Bir gün Əli parıltılı, iri, qara gözlərini yumdu. Üzünü xəstəxana divarına tərəf çevirdi, sakit, səssiz bizdən ayrıldı. Həkimlər “İnsan öldü!...” dedilər. Oxucular dedi: ”Yox, şair ölmədi!”. Bu necə ölümdür ki, biz bu gün də onun ürək çırıntılarını, hərarətini, sevinc və kədərini, məhəbbətinin gücünü şeirlərindən duyuruq? Bu necə ölümdür ki, şair Əli bu gün də bizim sırımızdadır?...”³¹

Bu abzaslar şairin ölümündən sonra çap olunmuş “Qaytar ana borcunu” adlı kitabına yazılmış ön sözdəndir. Kitab 1970-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatında buraxılıb. Kitabda “Kürə yağış yağırdı”, “Babəkin qolları”, “Mavi nəğmə qanadında”, “Analar ağlar”, “Sənin gözlərin”, “Nəğmələrin yuvası”, “Sənət eşqi”, “Heç-heçə”, “Son şeirlər”, bölmələrində şeirlər və sonda isə “Üçüncü atlı” poeması verilmişdir. Kitabı vərəqləyirəm. Birinci bölümdə “Mənim ömrüm”, “Qaytar ana borcunu”, “Kosmik arzu”, “Yeraltı dünyada”, “İnsan tək deyil” və s. şeirlər istər bədii dəyərinə, istərsə də mövzu rəngarəngliyinə görə diqqəti çəkir. Şairin Kürlə bağlı şeirləri də maraqlıdır, “Fraqmentlər”i də... Burada diqqətimi çəkən bir “Ana” adlı şeir də var:

*Demirəm göy kimi ucadır adın,
Yox-yox, alçalmasın söhbətin, sözün.
Sən ki, yaranışdan oxşar olmadın,
Ancaq özün kimi böyüksən özün.
Əyilib alnından öpəndə hərdən
Könül dodağıma “bir də öp” deyir..
Ağarmış saçına əl vuranda mən,
Əlim Şah dağının başına dəyir.
Mən səni bağıma basanda bərk-bərk,
Gör nələr düşünüb, nələr duyuram:
Elə bil Göyçaydan Kamçatkayadək
Vətən torpağını qucaqlayıram.³²*

Şair var sağlığında haqqında çox yazılır, şair də var, dünyasını dəyişəndən sonra da unudulmur. Hətta sağlığında olduğundan daha çox xatırlanır. Əli Kərim ikincilərdəndir. Onun haqqında ölümündən sonra daha çox məqalələr yazılmışdır.

Xalq şairi Xəlil Rza “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində dərc etdirdiyi “Şairin ikinci həyatı” adlı məqaləsində yazır: “Əli Kərimin şairlik gücü bir də xarakter yaratmağındadır. Onun hər hansı şeirində lirik qəhrəmanın, ya da konkret bədii obrazın aydın xarakterini görürük...”

Müasir Azərbaycan poeziyasında Əli Kərim şeiri musiqiyə ən çox yaxınlaşdıran şairdir, — desək, zənnimcə yanılmarıq. Bu fikri sübut etmək üçün onun bir sıra şeirlərini gərək bütünlüklə misal gətirəsən. Şeirdə musiqi dedikdə, biz fikir və duyğuların qaynar axarını, bəzən dilə çətin gələn hissələrin zəifliyini, dərinliyini verə bilməyi nəzərdə tuturuq”.³³

Kitabın “Babəkin qolları” adlı bölümündə Nəsimiyə, Füzuliyə, Babəkə, Habilə, Bülbülə, muğama həsr olunmuş şeirlər verilmişdir. “Mavi nəğmə qanadında” bölümündə isə sadə insanlara həsr olunmuş şeirləri oxuyuruq. “Analar ağlar”da Xirosima dərdi, qədim daş, bomba üstündə ev dəhşətlərini hiss edirik. “Sənin gözlərin”də şairin lirik şeirləri, bu şeirlərdəki həyəcan, hiss-duyğu səni uzaq, çox uzaq bir aləmə, rəngarəng bir dünyaya aparır. Buradakı şeirlərin əksəriyyəti adsızdır və bu adsız şeirlərdən birini şair həyat yoldaşı Elza xanıma ithaf edib:

*Baxışın üzumdədir
hər zaman şafəq kimi.
Məhəbbətin sinəmdə
hər vaxt var ürək kimi.
Sözlərin bir-bir axır
sinəmə ulduz kimi.
Təbəssümün evimdə
qaranlıq gecədəki
şimşəklər kimi çaxır.
Qovur çölün düzünə
sükutu şirin səsin.
Gülüşün otağında
bir işıq şalaləsi.
Oğlanların sevincin
ayıq keşikçiləri.
Gözlərində açılır
ömrümüzün səhəri.
Hərərəti
o incə,
o həssas əllərinin
əlimdədir,
qüvvədir!
Sanıram ki, bu axşam
Sənə, bax, bu şeirimi
öz əlimlə yazmışam...³⁴*

Kitabda “Nəğmələrin yuvası” bölümündə şairin uşaq dünyası ilə üz-üzə qalır. “Sənət eşqi”ndəsə söz, sənət, elm, insan idrakı, şairin axtarıları və s. bizi düşündürür. Yaşar Qarayev “Azərbaycan” jurnalındakı “Yenə səfərdədir” adlı məqaləsində Əli Kərim şeirinin ecazkar gücündən, qəlbə birbaşa sirayət edən təsirindən, bədii-fəlsəfi qüvvəsindən, özünəməxsus cəhətlərindən, söz açır, şairin axtarılarını hərtərəfli təhlil süzğəcindən keçirir, düşüncələrinin mahiyyətinə varır və dəyərli fikirlərini oxucularla bölüşür. Müəllif yazır: ”Əli Kərim bizim şeirimizə, bu şeirin müəyyən mərhələsinə məxsus xüsusiyyətləri qabarıq ifadə edən bir şair kimi daxil olur. İndi yaxın on ilin poeziya mənzərəsini Əlisiz təsəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Əlinin şeirlərində romantik və rəssional bir ruh, bədii-fəlsəfi ümumiləşdirməyə meyl qüvvətlidir. Şairi ayrılıqda anın və dəqiqənin, faktın təfərrüatı maraqlandırmır. O həmişə yalnız iti bir fikri, nüfuz edə bildiyi gizli, daxili, həqiqi mahiyyətin kəşfi, icadı üçün axtarışa çıxır, ən adi real həyatı süjetə və fakta da simvolik bir mənə verir. Bu ikinci mənadan–simvolik mənadan məhrum obraz və hadisələr bu poeziya üçün qeyri-səciyyəvidir...

Əlvan, polifonik vəzn, müxtəlif ritmik vahidlər və formalar, söz materialının məharətlə seçilməsi, orijinal qafiyə, bənzətmə və ifadə sistemi–bütün bunlar Əlinin üslubunda sözün enerjisini, onun bədii zərbə qüvvəsini, təsir və sirayət gücünü artırır, kəskinləşdirir. Burada

“vəznəsiz şeir” bəlkə də var, lakin vəznəsiz, musiqisiz misra yoxdur. Yüksək dərəcədə yığcamlıq, təbiilik və səmimiyyət, vüsətli və dinamik bir düşüncə tərzini onun sərbəst şeir ədasını başqalarından fərqləndirir”.³⁵

Kitabdakı şeirlərdə adamı tutan, içindən keçib, səninkiləşən obrazlara rast gələndə düşünürsən ki, Əli Kərim bir adam, beş adam olmayıb. “Sənət eşqi” bölümündəki şeirlərdə daha doğma hisslər çəkir səni. “Sözlər” şeirində “Dostum sözlər! Bəsdir daha dözdüm, sözlər. Nə vaxt bəs sizinlə verib çiyin-çiyinə, hücum edəcəyik mənəların çiyinə”, adsız bir şeirindəki “Qələmimdəki mürəkkəb məni yandırır. Qəlbimdə qalan söz kimi”, başqa birində “Nöqsanlar...Günahlar...Ağır qüsurlar...Bəzən əvəzimə onlar yazırlar”, digərində “Şairi yaşadır hər şeydən əvvəl Məna ənginliyi, söz kislorodu”, nəhayət bapbalaca bir şeir diqqətimi daha çox çəkir:

*Bir mövzu çıxdı yadımdan bu gün,
Çox araşdırdım yaddaşı bütün.
Tapa bilmədim, dinmə, ey kədər!
O, doğmadırsa, qayıdıb gələr.*³⁶

Kitabın “Heç-heçə” bölümündə eyniadlı şeir, “Uşaqların nəğməsi məhkəmədə”, “Gördüm heş doğulmamış”, “Epiqramlar” və dörd adsız şeir var. Hamısında da Əli Kərim düşüncəsi, şairin fikir dərinliyi, yenilik və səmimiyyət. Tənqidlərində də səmimidir şair...

“Son şeirlər” bölümü daha çox maraq doğurur. Burada müxtəlif mövzularda yazılmış şeirlərlə rastlaşırıq. Gül-çiçək də, bulaq da, hava da, yağış da, “Göydəmir at” da, ağrıya, ölümə meydan oxuyan misralar da diqqəti çəkir. Xəlil Rza “Şairin ikinci həyatı” adlı məqaləsində yazırdı: ”Son yazılarında Əli Kərimin bizə çox-çox əziz, doğma olan şəxsiyyəti: vüqarı, insanpərvərliyi, onu həm gözdən yayındıran, həm də ucalığa qaldıran hədsiz təvazökarlığı parlaq ifadəsini tapmışdır. Əslində Əli Kərim kimi şair olduqdan sonra ölüm qorxulu deyil, çünki, onun qarşıda ikinci, daha etibarlı, uzun həyatı var. Ancaq görün şair özü nə deyir: ”Heyf, bu yaşda heç nə, heç nə edə bilmədim” Əlbəttə, bu sözləri təvazökarlıq kimi, sənətə uca bir ideal zirvəsindən baxan, deyə biləcəklərinin çoxusunu özü ilə apardığını hiss edən sənətkarın qənaəti kimi anlamalıyıq. Əslində, Əli Kərim çox iş görmüş, şəraitin və 36 yaşın verdiyi imkandan bacarıqla istifadə etmişdir”.³⁷

Əli Kərimin vəfatından sonra onun yradıcılığı haqqında yazılmış məqalələrlə yanaşı, onunla bağlı anları özündə əks etdirən xatirə yazılar da çap olunub. Şairin gənclik dostu, onunla bir yerdə təhsil alan, bir yerdə yataqxanada qalan yazıçı Əli Səmədli hələ 1970-i ildə “Ulduz” jurnalının oxucuları ilə bölüşdüyü dost kədərində bir qədər də şirin-şəkər qatıb. Bəli, Əli Kərim elə insan, elə şair, elə dost olub ki, olmayanda da haqqında sağ kimi danışılır. Bəlkə də onun ölümünə inanmamaqdan, ya nədənsə, onun haqqında danışanlar kədərlə başlasalar da,

sonda nikbin nota köklənirlər. Əli Səmədlinin “Xatirəyə dönən məktublar” adlı yazısından kiçik bir hissəni veririk: “Şeirlə yatardı, şeirlə durardı. Səhər gözünü açan kimi ilk sözü şeir olardı,-Yuxuda çoxlu şeir yazmışam-deyərdi. Gözəl şeirlər idi. Heyf ki, yadımda qalmayıb. Adda-budda misralar söyləyərdi. Hər gün şeir yazardı. Amma hamısını mənə oxumazdı. İki-üç günə şeirlə dolmuş şagird dəftərindən iki-üç şeir oxuyardı. “Hər yazılan şeir deyil” deyərdi.

Üç ildən artıq idi ki, şeir yazırdı. Onlarla tutarlı, çapa layiq şeirləri var idi. Ancaq bir dəfə də olsun nə yerli radio qovşağının, nə də rayon qəzeti redaksiyasının qapısını açmamışdı. Mərkəzi qəzetlərə də şeir göndərmirdi. Çox qəribə təbiəti var idi”³⁸

“Qaytar ana borcunu” kitabını başdan-ayağa oxudum. Elə-belə yox, misra-misra, söz-söz oxudum. Nəinki yeni şeirlər, hətta təkrar çap olunan şeirlərdə də yeni nəşə tapdım. Ən əsası odur ki, Əli Kərim şeirini oxuyanda, Əli Kərimin özünü tapa bilirsən. Lap ölüm ayağında belə Əli Kərim yenə də Əli Kərimdir. Bəlkə elə ona görə də ölüm belə onu bizdən ayıra bilməyib.

*Ey mənim yerimdə
yatan qardaşım,
Bəzi məsləhətə ixtiyarım var.
Dəmir yaddaşında bu çarpayının
Qalar o çəkdiyim sonsuz ağrılar.*

*Can vermək təcrübəm,
sancı vuruşum,
qızdırma yanğınım,
üşütmə qışım,
icazə verir ki,
ağır halına
bircə qədəm atım,
azca qarışım.³⁹*

Şair burada sanki özünün çəkdiklərini başqasının çəkməsini istəmir və onu xəbərdar eləməyi özünə borc bilir. Şairin fikrincə, hər şeyin əvvəli qorxudan başlayır, qorxu ürəyə yol tapanda, insan ölümə doğru yol başlayır. Qorxu ölümə yol açır. Şeirinin sonunda isə şair məsləhət verir ki, iynə-dərmana fikir ver, o zaman qorxu onlara qarışıb gedər və qorxudan qorunmaq mümkünsə, o zaman ölüm də baş götürüb gedər. Buradan belə çıxır ki, şair özünə diqqət yetirməmiş, xəstəliyinə fikir verməmiş, başa düşəndə isə artıq gec imiş. Amma bu başa düşməyin də xeyri bu imiş ki, şair özündən sonra gələnləri xəbərdar eləyə bilər. Görünür, Əli Kərimin də qismətinə xəbərdar edilmək yox, xəbərdar etmək düşübmüş.

Kitabda “Ölüm xəstəxanada zəhləmi tökdü mənim” misrasıyla başlayan şeir də maraqlıdır. Ümumiyyətlə, bu kitabdakı bütün şeirlər maraqlıdır, amma adamı yandıran odur ki, bu kitab Əli Kərimin vəfatından sonra çap olunub.

Nə qədər onun ölümsüzlüyünü düşünsək də, yenə də fakt faktlığında qalır...

İsa İsmayılzadə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetindəki “Duyğular poeziyası” adlı məqaləsində yazır: ”Mən Əlinin şeirlərini çoxdan “tanıyıram”. Onları mənə heç kəs təqdim etməyib və təbliğ etməyib, heç kəs oxumağı məsləhət görməyib. Qərribə də olsa, hərdən mənə elə gəlir ki, o şeirlər mənim yaxın həmdəmə, tay-tuşlarım və dostlarımdır, istədiyim vaxt onlarla “bölüşə” bilərəm. Onlar evdə də, səfərə çıxanda da yanımda, gözümlə önümdə olur. Mübaliğəsiz deyirəm ki, Əli Kərim yaradıcılığı mənim poeziya dərsliyimdir.

“Şairin kitabxanası” seriyasından bu yaxınlarda çapdan çıxmış “Qaytar ana borcunu” kitabı məni bir də ona görə sevindirdi ki, burada Əli Kərimin ən yaxşı şeirləri toplanıb. Əgər belə demək mümkünsə, bu kitab Əli Kərim şeirlərinin “kitabxanası”dır. Ancaq şeirlər rəflərə düzülməyib, səhifələrə yerləşdirilib. İndi “dostlarım” əlimin altındadır,-ən çox sevdiklərimin səhifəsini də əzbər bilirəm.

Kitab xalq şairi Rəsul Rzanın ürək yangısı ilə yazdığı “Şair Əli Kərim” məqaləsi ilə açılır.

Əli Kərim şeirlərinin arxasında çox maraqlı, böyük ürəkli, qibtə ediləcək dərəcədə həssas, kövrək, istiqanlı bir insan durur. Tənqidçilərin “lirik qəhrəman” adlandırdıqları bu insan təəssüfü də şair təəssüfüdür, sevgisi də, narahatçılığı da, etirafı da. Biz misraların arxasında onu açıq-

aydın görür, səsinə eşidir, nəfəsini duyuruq. O, əl-qolunu ölçmədən, hay-küy qaldırmadan, məsləhət, hökm vermədən, təmkinlə söhbət edir, bizi səmimiyyətinə inandırır. Amma bu təmkin də şair təmkinidir”.⁴⁰

“Qaytar ana borcunu” kitabında Əli Kərimin maraqlı şeirlərindən biri də “Ağrıya bir-iki söz”dür. Elə bu şeiri oxuyanda da İsa İsmayılzadənin yuxarıda dediklərinin əksini görmək olar:

*Ağrı, yaxın gəlmə, girmə araya.
Get, yoxdur ölümdən çəkinəcəyim.
Həyatı qorxmadan necə alıbsa,
Elə də verəcək mənim ürəyim.
Dəyişmə rəngləri, qaraltma günü,
Ölümün gözünün içinə baxım.
Kimdir vəkil edən səni, bilmirəm.
Çəkil, get, avara, üzli qonağım!...
Doğrusu, ölüm də yadımdan çıxıb—
Soxulub girmisən aramıza sən.
De, bu nə hay-küydür, de, qoruyursan
Mənimi ölümdən, onumu məndən?
Qoy görüm kişinin sifətini bir,
Qoy baxım, anlayım kimdir düşmənim.
Görüm ölümü də olduğu kimi,
Düzlüyün vurğunu—könlümdür mənim.⁴¹*

Əli Kərimin bu kitabı haqqında yazılan dəyərli reseenziyalardan biri də Tofiq Mahmudun “Kommunist qəzetindəki “Ölməz misralar” adlı yazısıdır. Məqalənin başlanğıcını və sonluğunu burada veririk: ”Hər bir şairin yeni kitabı oxucuya sevinc gətirir. Əli Kərimin də “Gənclik” nəşriyyatı tərəfindən bu yaxınlarda buraxılmış “Qaytar ana borcunu” adlı yeni kitabını gördükdə çox sevindik, ancaq bu sevincdə azacıq kədər də vardı. Kitabı oxuduqca, şeirdən şeirə keçdikcə bu kədər hissi tamam yox olur, ürəyimizdə işıq yanır, inam oyanır, məhəbbət oyanırdı. Bizə elə gəlirdi ki, həzin, kövrək, mətin, sərt, güclü sətirlərin müəllifi yenə də bizimlədir...

Əli Kərim şöhrət pilləsini asan yolla fəth etmək istəyənlərdən deyildi. O elə saf, təmiz idi ki, orijinal poemadan tutmuş, kiçik bir şeirin tərcüməsinə qədər sənətə böyük sədaqət göstərir və bu sədaqətlə yaşayırdı. Unudulmaz şairin çiçək kimi tərəvətli əsərləri çiçək kimi müvəqqəti deyildir, əbədidir və heç zaman solmayacaqdır”.⁴²

Əli Kərim poeziyasında körpə dünyası daha maraqlıdır, daha diqqətçəkicidir. “Laylay”dan tutmuş “Vəsiyyə”ə qədər bütün şeirlərində körpə təmizliyi, uşaq dünyasının mücərrəd obrazları öz əksini tapıb. Şair əsasən uşaqlıqla bağlı düşüncələrini öz uşaqlığındakı məqamlarda görüb-götürdüyü uşaq fantaziyasının, körpə məsumluğunun varlığından yoğrulur. Azər, Paşa, Orxan Əli Kərimin

yaratdığı uşaq dünyasının ümumiləşmiş qəhrəmanlığıdır. “Gəl Azərim”, “Paşanın ilk uçuşu”, “Nəğmələrin yuvası”, “Qardaşın cavabı”, “Sənin adın”, “Xətlər variasiyası” və s. şeirləri oxuduqca şairin həm övladlarına olan münasibəti. Həm də ümumiyyətlə uşaq dünyasına olan marağı diqqəti çəkir. Əli Kərim üçün uşaq kimdir? Balaca cüssəsilə böyük-böyük şeylət istəyən, boyundan böyük hökmlər verən və ətrafındakıları öz hökmü, istəyi ilə mat qoyan bu varlığın hər addımını izləyən şair onu bizə belə təqdim edir: ”Uşaq deyir ki, mənə Bir ovuc dəniz verin. Bir stəkan Kür verin, Araz verin, tez verin. Bircə qurtum su verin, Bir çıxımlıq dağ verin, Uşaq üçün dünya ev, Göy də mavi bir tavan. Uşaq üçün hissi tək Bütövdür, safdır cahan.”

Şair bu sadədilliyi dühayla tən tutur. Adi insanı dahi eləyən bu sadədillik şairi çağırır. “Uşaq” adlı şeirdə uşaqlığına qayıtmaq istəyən şairi əlini qaşının üstünə qoyub uşaqlığına boylanın görürük. Bu uşaqlıqdakı cənnət bağ da, dəcəl çəpiş də şairin xatirələrində olduğu kimi qalıb. Şair öz uşaqlığını səsləyir, amma yuxularda olduğu kimi səsi çıxmır, birdən uşaq çevrilib ağ saçlı adamı görür və qaçır. Daha sonra həmin uşaq şairin ürəyində qəhqəhə çəkir və ona dərddən azad olmağın yolunu, yenidən uşaqlığa qayıtmağın yolunu göstərir.

Bu şeirlər Əli Kərimin balalara hədiyyə etdiyi “Uşaqlar və ulduzlar” adlı kitabındandır. 1971-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatında çap olunan kitab iki bölümdən ibarətdir: şeirlərin daxil edildiyi “Suallar və cavablar” və

“Poemalar”. Birinci bölümdə “Nəğmələrin yuvası”, “Laylay”, “Qardaşın cavabı”, “Güclü qoca”, “Adam”, “Çinar və gilənar”, “On bir yaşında”, “Suallar və cavablar”, “Pişik”, “Gül”, “Ayaq izləri” və “Ulduzlar” adlı şeirlər verilmişdir. “Poemalar”da isə “Uşaqların loğmanı”, “Paşa, ulduzlar və uşaqlar”, “Komandamız”, “Dənizdə şəhər”, “Qız və kəpənək”, “Qiymətlərin mübahisəsi”, “Tənbəl ayı balası”, “Artist çəpiş balladası” adlı əsərlər verilmişdir. Kitabdakı ilk şeirdən aydın olur ki, müəllifin uşaqlara münasibəti necədir. Mən hələ bu vaxta kimi uşaqlara həsr olunmuş “Poemalar” bölümü olan kitaba rast gəlməmişdim. Adətən uşaqlara aid bütün mənzumələri elə şeirlər sırasında verirlər. Amma bir qədər düşünəndə doğrudan da bunlar poemaya daha çox yaxındır. Əli Kərimin elə uşaq şeirləri də uşaqlara bir poemalıq söz deyə bilər. Şair kitabdakı ilk şeirdə yazır:

*Gecə düşür...
susur bütün nəğmələr,
susur şəhər.
Oğlum Paşa,
Oğlum Azər
deyirlər:
Nəğmələr harda yatır,
Yuvaları hardadır?
Deyirəm ki:-Ay Paşa,
Deyirəm ki:-Ay Azər,*

*Sizin ürəyinizdə
gecələyir nəğmələr.
Bir azdan oğlum Paşa,
Bir azdan oğlum Azər
Sevindirərək məni
Yatırlar,
ürəklərinin başına qoyub
təmiz,
balaca əllərini.⁴³*

Tofiq Mütəllibov “Azərbaycan gəncləri” qəzetindəki “Şeirə dönmüş ömür” adlı resenziyasında əsərlərdən sitatlar verir, təhlillər aparır və sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən danışır. Yazı belə başlayır: ”Qarşımda bir kitab var: ”Uşaqlar və ulduzlar”. Əli Kərim bu kitabını görə bilmədi. Aramızdan vaxtsız getmiş istedadlı şairin təzə məcmuəsi onun vəfatından sonra çap olunmuşdur.

Kitabı vərəqlədikcə, qulaqlarımda görkəmli sovet yazıçısı A.Fadəyevin sözləri səslənir: ”Şairlər ölmürlər, şeirlərə dönürlər, nəğmələrə dönürlər, ulduzlara dönürlər”.

Elə bil tərtibçilər kitaba ad seçərkən bunu nəzərə alıblar.”Uşaqlar və ulduzlar”. Uşaqlar şairin boya-başa çatmamış arzuları, ulduzlar isə parlaqlığını itirməyən şeirləridir. Əli Kərim əsasən lirik şairdir. Lakin buna baxmayaraq, o balaca dostlarını da unutmurdu. Şairin sağlığında bu şeirlərin az bir qismi çap olunub. Qalan şeir və poemalar nədənsə dərc edilməmişdir. Bəli, bu, şairin

təvazökarlığından irəli gəlir. Lakin kitabda toplanan şeirləri nəzərdən keçirdikdə cəsarətlə demək olar ki, onlar uşaq ədəbiyyatı üçün çox qiymətlidir. Bu şeirlər, quru nəsihətçilikdən, didaktikadan uzaqdır, bu əsərlərdə balacaların arzu və istəkləri təbii boyalarla, kiçik, yaddaqalan, lakonik lövhələrlə əks etdirilir”.⁴⁴

“Lay-lay” adlı şeirdə şirin yalanlar var. Şair oğluna lay-lay çalır, onu yatırtmaq üçün bu yalanları danışmağa məcburdur. Ayın küsməsi, gedib qaranlıq yerdə yatması, ulduzların çoxusunun səsdən yata bilməməsi, günəşin inciyə bilməsi və bütün bunların olmaması üçün Paşanın yatması gərəkdir. Burada yorğun oyuncaqların oyanması da maraqlı obrazdır. Bu şeirdə ilıq bir nəfəs duyulur. Burada folklordan gəlmə hərarət var: “Gecə oldu tən yarı, Balaca, tumbul oğlum. Yorğun oyuncaqları, Oyatma, ay gül oğlum.”

Əli Kərimin vəfatından sonra onun xatirəsinin əbədləşdirilməsi üçün Göyçayda park salınmışdır. Sumqayıtda isə 1970-ci ildə Əli Kərimin adını daşıyan poeziya klubu yaradılmışdır. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində Ağəddin Əliyevin “Şair Əli Kərimlə görüş” adlı yazısı bizə bu klub haqqında məlumat verir. Müəllif yazır: “Bu sərlövhə heç də səni şübhələndirməsin, əziz oxucu. Düzdür, fikirləşə bilərsən ki, necə yəni, şair Əli Kərimlə görüş? Axı o... Bəli, u gün Sumqayıt poeziya həvəskarları yenidən şair Əli Kərimlə “görüşdü”. Amma onun özü ilə yox, divardan asılmış, bir az da canlı, gülümsər, iri portreti

ilə. Şirin, dadlı şeirlərini dinlədilər. Yenə də öz ifasında yox, onun qədirbilən, sənətini sevən, şeirlərini əzbər söyləyən oxucularının, qələm dostlarının dilində.

Əli Kərim adına Sumqayıt Gənclik Poeziya Klubu Səməd Vurğunun adını daşıyan küçədə yerləşir. Əli Kərim şeiri Səməd Vurğun poeziyasından bəhrələnmiş, zaman-zaman ucalmış, özü isə necə deyərlər şairin ilham çeşməsindən su içmişdir...

Gənclik poeziya klubunun fəxri sədri, xalq şairi Rəsul Rza klubun bir illiyinə həsr edilmiş ədəbi-bədii gecəni açıq elan edir. Sonra səmimi ürək söhbəti başlanır,— Əli Kərim haqqında, şeir-sənət haqqında, onun adını daşıyan gənclik poeziya klubu haqqında”.⁴⁵

Əli Kərimin növbəti kitabı “Səfərdən sonra” adlanır. Kitab 1972-ci ildə Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı tərəfindən çapdan buraxılmışdır. Kitaba şairin şeirləri və poemaları daxil edilmişdir. Kitabın əvvəlində verilmiş kiçik məlumat oxuculara kitab haqqında bilgi verir: “Azərbaycan oxuculara təqdim etdiyi “Səfərdən sonra” şeirlər kitabının müəllifi—aramızdan vaxtsız getmiş istedadlı şair Əli Kərim gözəl şeirləri, poemaları və bir çox maraqlı nəsr əsərlərilə tanınır.

Əli Kərim poeziyasının müsbət keyfiyyətlərindən biri, onun klassik şeirimizlə dərinə bağlılığıdır. Bu kitaba şairin son illərdə yazdığı şeirlər və Polşanın azad-

lığı uğrundakı vuruşlarda igidlik göstərmiş azərbaycanlı Əsgər Cəmil oğlu Əhmədovun qəhrəmanlığından bəhs eləyən “Heykəlin qardaşı” poeması daxil edilmişdir. Yüksək sənətkarlıq, sözün bədii qüdrətindən məharətlə istifadə etmək, vətənə, torpağa bağlılıq Əli Kərim poeziyasının başlıca xüsusiyyətidir”.⁴⁶

Kitab şairin məşhur “Vəsiyyət” şeiri ilə açılır. Ümumiyyətlə, kitabdakı şeirlərin böyük əksəriyyəti bizə tanışdır. Kitabla eyniadlı şeirdə şair yazır:

*O endi yerə orbitdən–
Nəhayətsizlik ilğımlarından.
Ona xeyli balaca,
yöndəmsiz,
gözəl göründü cahan.
Gəncin döşündə əlvan üfüqlər,
Gözlərindəsə
yerdən çox böyük
ulduzlar qatı.
Görüş, öpüşmə...
Şirin yorğunluq...
Getdi...uzandı...yatdı.
Evdə? Eyvanda? Xeyr!
Yoxdu vaxt, məkan;
Neçə ömürdən
uzaq bir səfər edən
adam üçün yoxdu bunlar.*

*Məsafəsizlik ,
çəkisizlik üzərində
uzanmışdı oğlan.*⁴⁷

Şairin növbəti kitabı məktəb yaşına çatmamış uşaqlar üçün nəzərdə tutulub. “Gənclik” nəşriyyatının 1973-cü ildə çapdan buraxdığı bu kitab “Tənbəl ayı balası” adlanır. Rəssam Əliəşrəfin əsərə çəkdiyi şəkillər əyani vəsait kimi çox dəyərlidir. Əsərin maraqlı süjeti vardır. Ayı balası vitrindəki ayı balalarını görüb onlara qarışır. Zooparkın işçiləri onu axtarırlar. Amma mağazanın qapıları bağlı olduğundan, səhər də istirahət günü olduğundan ayı balası oyuncaq ayılar kimi ac-susuz gün keçirməli olur.

Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı 1974 və 1975-ci illərdə Əli Kərimin ikicildliyini çapdan buraxır. İkicildliyi şairin həyat yoldaşı Elza xanım nəşrə hazırlayıb. Tərtibçi birinci cildə Asif Əfəndiyevin “Bənzərsizlik” adlı ön sözünü vermişdir. Müəllif şair haqqındakı sözünə belə başlayır: “Şeiriyyət təbii və zəruri bənzərsizlikdir. Əsil poetik istedadla həyata, dünyaya yeni, orijinal baxış təbii şəkildə meydana çıxır.

Bənzərsiz olmaq və bənzərsiz olmağa çalışmaq başqa-başqa şeylərdir!

Şeiriyyətdə bənzərsizlik gözəllik ilə həmahəngdir!

Qeyri-təbiilik, sünilik və eybəcərlik hökm sürən yerdə poetik bənzərsizlik yoxdur.

Əsil istedad “Mən bənzərsiz olmalıyam” demir. Bənzərsizliyi planlaşdırmır, əlinə qələm alan kimi dahiyanə, misilsiz, görünməmiş poetik kəşf edəcəyinə inanmır.

Sənətdə bənzərsizlik poetik təfəkkürün çox adi və normal cəhəti kimi meydana çıxır. Ona görə də orijinallıq istedadla yaraşır. Bahar seli çaya, qərblilik qürub çağına, məğrurluq dağa, dalğa dənizə yaraşan kimi!

İstedadsızlara bənzərsizlik yaraşmır. Fəciə komizmə, böyüklük kiçikliyə, yüksəklik bəsitliyə yaraşmayan kimi.

Əli Kərim adlı bir sənətkar var (var idi yox). Bənzərsiz bir şair. effektiv odalar əvəzinə o, zərif və həzin məhəbbət nəğməsi oxudu. Səsi uzaqlardan eşidildi.

Məhəbbət lirikasında o, ştrixlərə, detallara qayıtdı. Poetik üslubda parlaq ornamentdən çəkindi.

Əlamətdən daha çox mahiyyətə vardı. Zahirə bəzəyə ehtiyac duymadı”⁴⁸.

Kitabın birinci cildindəki şeirlər “Mavi nəğmə qanadında”, “Qayıt!, “İlk şeirlər”, “Uşaqlar üçün şeirlər” adlı bölümlərdə verilmişdir. Burada şairin ilk şeirləri diqqəti cəlb edir. Bu şeirlərin böyük əksəriyyəti sevgi şeirləridir. Hamısında səmimiyyət, alov, atəş, arzu, hicran, vüsal həsrəti əks olunub. Burada bir adsız şeir diqqətimi daha çox çəkir:

Mən səni istərəm, sən özgəsini,
Özgəsi özgəsini, özgə də məni.
Mən sevəndə sən sevmədin,
Mən gələndə “gəlmə” dedin.
Mən gedəndə “getmə” dedin.
Mən öləndə “ölmə” dedin.
Mən yaşadım–istəmədin...
Bu dünyada gəzmə dedin,
Ürəyimi üzmə dedin...
Baş açmadın bu sevdandan,
Gördüm ki, bu hökmünlə sən
Bu dünyanın hakimisən.
Köçüb getdim bu dünyadan,
Sən ağladın, mən gülmədim.
Sükutumə bir söz dedin–
Aldat görüm ölümü sən.⁴⁹

İkinci cildə “İlk simfoniya”, “Heykəl və heykəlin qardaşı”, “Üçüncü atlı”, “O mənə danışdı ki”, “Bir santimetr haqqında ballada”, Uşaqların loğmanı”, “Paşa, ulduzlar və uşaqlar”, “Dənizdə şəhər” poemaları daxil edilmişdir.

“Ulduz” jurnalı ikicildlik haqqında Cabir Novruzun “Əlinin ikicildliyini oxudum” adlı geniş məqaləsini çap etmişdir. Həmin yazıdan bir neçə hissəni burada veririk: ”Düzü, Əlinin ikicildliyini görəndə iki hiss, iki duyğu məni bürüdü. İlk növbədə sevinc, fərəh hissi. – Fərəhləndim ona görə ki, sağ ikən fərli-başlı şeir kitabını görməyən, dəftər

qalınlığında cəmi 3-4 məcmuəsi buraxılan bir şairin birdən-birə ikicildliyi buraxılmışdır. Fərəhləndim ona görə ki, yaradıcılığı ilə pərakəndə şəkildə tanış olan oxucular indi Əli Kərim barədə tam təsəvvür alacaq, onun keçdiyi maraqlı poeziya yolu ilə bütövlükdə tanış olacaqlar.

Cildləri əlimə alanda, mənə tanış olan şeirləri bir daha nəzərdən keçirəndə elə bil ki, Əlinin özünü gördüm. Elə bil ki, üz-üzə oturub canlı Əli ilə söhbət etdim. Doğrudan da cildlərə daxil olan əsərlər o qədər diri, canlı, müəllifinə oxşar şeirlərdir ki, sanki hər sözün arxasında Əlinin özü dayanmışdır. Əlinin ikicildliyi çıxdı. Onun iki balaca heykəli ucaldı...

Əli dünyada hər şeydən çox həyatı, insanları sevirdi, şeir yazmağı, aya, ulduza, günəşə, adamlara baxmağı. Ciyərdolusu nəfəs alıb yaşamağı xoşlayırdı... Fikri iti, gözləri sərrast, fəhmi, zənni dəqiq idi. O yaşamaq, yenə də yaşamaq arzusunda idi. Lakin ölümdən də qorxmurdu. Ölümdən söhbət düşəndə həmişə zarafat ilə deyirdi: "Bir canımız var, onu da bir gün almışıq, bir gün də təhvil verəcəyik. Bir az da yaşayaq, görək başımıza nə gələcək" Lakin o, yaşamağa "Allaha təvəkkül" kimi baxmırdı, o həyatı çox sevirdi...

O poeziyanı təkcə söz, misra, qafiyə düzmək üçün, şeir yazmaq mənasında başa düşmürdü. Onun poeziya anlayışı genişdi. Poeziya onun üçün tale idi, ömür idi, sevgi idi, məhəbbət idi, zəhmət idi, yaşayanlara, ölənlərə, vaxtsız gedənlərə hörmət idi, yersiz qalanlara, artıq görü-

nənlərə laqeyd olub, duyğusuz, məsləksiz yaşayanlara nifrət idi”.⁵⁰

Əli Kərimin növbəti kitabı “Pillələr” adlanır. “Gənclik” nəşriyyatının 1978-ci ildə çapdan buraxdığı bu kitaba müəllifin eyniadlı romanı daxil edilmişdir. Müəllif kitabı həm atası Paşanın əziz xatirəsinə, həm də oğlu Paşaya ithaf etdiyini qeyd edir.

Kitabın əvvəlində müəllifin daha bir qeydi vardır: “Bəziləri övladını özü üçün, bəziləri övladını övladının özü üçün, bəziləri də övladlarını hamı üçün böyüdür. Böyüyürlər. Rastlaşırlar. Onların haqqında sizə danışmaq istəyirəm”.⁵¹

Əli Kərimin “Pillələr” romanı 1987-ci ildə yenidən “Yazıçı” nəşriyyatında çap olunur. Əkrəm Əylislinin “Novruzgülünün nəğməsi” adlı ön sözündə oxuyuruq: “...Biz Əlini şair kimi tanıyırdıq və sevirik. Əlinin nəsrinə isə bizdən ötrü onun şair həyatının bir hissəsidir. Və məhz buna görə maraqlıdır.

“Pillələr” müasir nəsrimizin fonunda sənət nöqtəyindən bəlkə də elə bir əsaslı əhəmiyyət kəsb eləmir. Ancaq bu əsərin də hər sətrində, hər sözündə gözlərini gen-gen açıb, bu dünyaya uşaq heyranlığı və vurğunluğu ilə tamaşa eləyən Əli Kərimin sadələvh, saf və sədaqətli ürəyi döyünür”.⁵²

Əli Kərimin növbəti kitabı yenə də uşaqlara hədiyyədir. “Gənclik” nəşriyyatının 1979-cu ildə nəşr etdiyi

“Qız və kəpənək” adlı kitaba “Uşaqlar və ulduzlar” kitabında çap olunmuş “Qardaşımın cavabı”, “Güclü qoca”, “Adam”, “Çinar və gilənar”, “On bir yaşında” adlı əsərlərdən başqa bütün şeirlər və poemalar daxil edilmişdir.

“Qız və kəpənək” 1992-ci ildə yenidən şəkilli jurnal kimi çap olunmuşdur. Şəkilləri Əliəşrəf Məmmədov çəkmiş, kitabın redaktoru isə Məmməd Namazdır. Jurnalda əvvəlki çap tarixi nədənsə 1979 əvəzinə 1971-ci il yazılmışdır ki, bu da “Uşaqlar və ulduzlar” kitabının çap tarixidir....

“Yazıçı” nəşriyyatı 1983-cü ildə Əli Kərimin “Qayıt” adlı kitabını dərc edir. Kitabı şairin oğlu Paşa Əlioğlu tərtib etmiş, professor Tofiq Hacıyev kitaba geniş bir ön söz yazmışdır. “Yenilikçi poeziya” adlanan bu yazıda müəllif çox uzaqdan başlayaraq, Əli Kərimin etirafını sitat gətirir və şairin yaradıcılığına keçir. Müəllifin digər məqalələrində olduğu kimi burada da şairin yaradıcılığına hərtərəfli baxış, Əli Kərim şeirinin mövzusu, ideyası, yaratdığı obrazlar, poetik üslubu, bədii təsvir və ifadə vasitələri üzərində təhlil diqqəti çəkir. Müəllif fikrini belə yekunlaşdırır: “Əli Kərim axtardı, öyrəndi, bədii dil-üslub sistemində beləcə örnək kimi qaldı. Getdi. Getdi, ancaq nəsil-nəsil oxucularla, yeni-yeni oxucu nəsillərinin zövqü ilə təzədən sənət şəklində qayıdır, qayıdıb zövqləri “sahmana salır”, oxucuları ilə mənən yaşayır, söhbət edir,

tərənnüm etdiyi ideal zirvəyə — gələcəyə doğru bizimlə birgə addımlayır”.⁵³

Kitabda şairin seçilmiş şeirləri və poemaları toplanıb. Burada ən çox xoşuma gələn şeirlərdən biri birinci misrası dillər əzbəri olan adsız bir şeirdir”

Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah,

Xəbərim olmayıb bu səadətdən.

Nə xoşbəxt imişəm,

nə xoşbəxt,

xoşbəxt!

Bu gün eşitmişəm bunu həsrətdən.

Niyə yazmamışam o zaman, Allah,

Əlimə qələm də gəlməyir indi.

De, niyə aradan küləklər əsir?

Aramız, de, niyə belə sərindir?

İçdiyim o su da səadət imiş,

İşə getməyim də, qayıtmağım da.

Ona baxmağım da xoşbəxtlik imiş,

Onu yuxusundan oyatmağım da.

Dünya başdan-başa səadət imiş,

Mənsə bu dünyanın qoynundayammış...⁵⁴

“Yazıçı” nəşriyyatı 1991-ci ildə Əli Kərimin “Mavi nəğmənin sahilində” adlı kitabını çapdan buraxır. Kitaba müəllifin eyniadlı povesti, hekayələri, iki pyesi və məqa-

lələri daxil edilmişdir. Tofiq Hacıyev “Şeirində də, nəsrində də psixoloq” adlı ön sözündə Əli Kərim yaradıcılığına bir qədər də başqa aspektdən yanaşmış, müəllifin nəsr əsərlərini təhlil edərək, sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən söz açmış, fikirlərini ümumi şəkildə oxucularla bölüşmüşdür. Tofiq müəllim Əli Kərimə olan sonsuz sevgisini bütün yazılarında olduğu kimi burada da səmimi fikir və düşüncələri ilə, dəyərli fikirləri ilə bizə çatdırır. Məqalənin sonunda yazır: ”Bu kitab Əlinin poetikası haqqındakı təsəvvürümüzü bütövləşdirir. Aydın olur ki, onun sənətkarlığı və müasirliyi firtətindəki şairlik vergisi ilə zəngin bədii və elmi-fəlsəfi mütaliəsinin vəhdətidir. Bu kitab təsdiqləyir ki, şeirin də olduğu kimi, Ə.Kərim nəsrində də, hətta məqalələrində də psixoloqdur. Həmin bədii-psixoloji yaradıcılıq ovqatı ilə Ə.Kərim oxucularının ürək yaddaşına kövrək, ancaq bütöv və kamil bir sevgi bəxş edib bu dünyadan köçmüşdür. 1981-ci ildə 50 illik yubileyi onsuz, qədərbilən oxucularına məhəbbətlə baxan şəklinin iştirakı ilə qeyd edilərkən, “Braziliya stadionu kimi dolu” salonda bir daha bunun şahidi oldum. Ə.Kərim bu salonu dolu şeir və nəsrədən, ssenari və dramlardan, ədəbi-tənqidi məqalələrdən ibarət kamil və zəngin irsi ilə qazanmışdır”.⁵⁵

Biz hələ əvvəllərdə Əli Kərimin “Pillələr” romanından onu bir nasir kimi də tanımışdıq. Tələbə həyatından bəhs edən, dövrün ictimai vəziyyətyətini dolğun əks etdirən, sinifsiz cəmiyyətdə “siniflər” arasındakı fərqi diqqətə çatdıran bu əsər yəqin ki, hamının yadındadır. Əli Kərim

nəsrinin növbəti nümunəsi kimi eyni adlı kitaba daxil edilmiş “Mavi nəğmənin sahilində” povesti də öz detalları ilə diqqəti çəkir. Povestin “Ulduz” jurnalında çap olunmuş variantını oxuyan Sabir Mustafa “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində çap etdirdiyi eyniadlı məqaləsində əsər haqqında dəyərli fikirlərini oxucularla belə bölüşür: “Bizi vaxtsız tərk etmiş istedadlı şairimiz Əli Kərimin “Mavi nəğmənin sahilində” povestində müharibədə qurban getmiş gəncliyin həyatından bir parça təsvir edilir. Əsərdə bilavasitə cəbhəni görmürük. Hadisə müharibədən uzaqda, rayon mərkəzlərindən birində cərəyan edir...

Əsər təmkinli, sakit bir üslubda yazılmışdır. Əli Kərimin özünəməxsus şirin və şairanə təsvirləri bizə uzun müddət həyəcanlandırır.

Müharibə illəri haqqında ədəbiyyatımızda çox yazılmışdır. Bu, Əli Kərimə mane olmayıb. Yazıçı cəbhədən uzaqda kiçik bir əyalət şəhərində yaşayan cavanları əsərinə qəhrəman seçmiş, onların həyat və psixologiyasında ictimai hadisələrin necə əks-səda doğurduğunu qələmə almışdır. Bu da povesti oxunaqlı, maraqlı edən səbəblərdəndir”.⁵⁶

“Mavi nəğmənin sahilində” kitabının sonunda məqalələr də verilmişdir. Əli Kərimin ən çox diqqətimi çəkən məqaləsi “Azərbaycan gəncləri” qəzetinin 1969-cu il, 15 aprel tarixli sayında oxuduğum “İntellekt və poeziya”dır. Müəllif yazını belə başlayır: “İndiki mürəkkəb bir dövrdə hər şair, xüsusən ədəbiyyata mübarək qədəmlər atan şair,

çox çətin problemlər qarşısında qalır. Bunu lazımınca dərk edənlər, gələcəkdən də o yana bir gələcək görür, arxasındakı zəngin keçmişi də götürüb irəli gedə bilir. Eynşteynin bir sözü məni həmişə heyrətləndirir və ruhlandırır. Sual verildə ki, “bu elmi zirvəyə çatmağın üçün sənə kim daha çox kömək etmişdir”, o deyib: “Ostrovski”. Qəribədir, alim yox, yazıçı.

Mən çox götür-qoydan sonra belə qərara gəldim ki, bu böyük alimin sözlərində əsil səmimiyyət və elmi əsas vardır. Bu, təkcə ədəbiyyatdan estetik zövq almaq məsələsi deyil. İstilik nəzəriyyəsinin kəşfi zamanı alimə təsir eləyən böyük Ostrovski psixologizmindəki ruhi zəncir reaksiyası; kompozisiya paralelləri və polifoniya olub. Bəs biz elmin kəşflərindən nələr götürürük? Təəssüf ki, bundan çox zaman az istifadə edirik. Bu, xüsusən tələm-tələsik yaradıcılığa girişmiş cavanlara aiddir.

Elm təkcə formalizmlər cəngəlliyi, şeir – qafiyələr, rədiflər, bəndlər, beytlər yığnağı deyil. Bu cür şeiri əlifbanı bilən hər adam yazı bilər.

İztirabdan, narahatlıqdan yoğrulmuş şeir başqa şeydir, tamam başqa!

İntellektlə həyat birləşəndə, daha doğrusu, intellektin həyatı əsası olanda əsil şeir yarana bilər.

Elələri olur ki, elmi də var, savadı da, lakin yazılarda möhkəm quraqlıq var. Mən bütün bunlarla dərslər demək istəmirəm: söylədiklərim bizi düşündürən məsələlərdir, amma təkrar olunmasına çox ehtiyac var...⁵⁷

Azərbaycan 1991-ci ildə Əli Kərimin ikicildliyini çapdan buraxmışdır. Birinci cildə şairin şeir və poemalarından nümunələr, ikinci cildə isə nəsr əsərləri daxil edilmişdir.

1999-cu ildə Yazıçılar Birliyinin “Yurd” nəşriyyatı Əli Kərimin “Neyləyim, şeirlə dərd söyləyirəm” adlı şeirlər kitabını çap etmişdir. Kitabın adı adsız bir şeirin bir mısrasından götürülmüşdür:

*Şair ən balaca bir ölkə imiş;
Misra məhdudluğu, qafiyə səddi.
Qəm adlı möhtəşəm bir məmləkətin
Ora sığışmazmış hüdudu, həddi.*

*Neyləyim, şeirlə dərd söyləyirəm.
Qədim azlıq edir elə bilirsən.
Şeirimlə azalmış dərdi görərək,
Yoxsa ki, dəryaca mənə gülürsən?⁵⁸*

Kitabda Anarın geniş ön sözü verilmişdir. Ümumiyyətlə, Əli Kərim haqqında qısa yazmaq mümkün deyildir. Əlinə qələmi götürürsən, elə istəyirsən ki, fikrini yekunlaşdırasan, yeni bir fikir gəlir, fikir fikrə calanır, bir də görürsən ki, düşündüyündən çox-çox böyük həcmə gedib çıxmısan. Anarın “Əli Kərim təbəssümü”adlı bu

məqaləsini hardasa oxumuşam. Məqalədə vaxtsız ölümdən doğan kədər və böyük istedadın məmnunluq hissi qarbarıqdır. Müəllif Əli Kərimin təkə təbəssümünü xatırlamır, eyni zamanda Əli Kərim qəlbinin güzgüsünə düşən bütün təbəssümləri—istər şirin olsun, istər acı—xatırlayaraq yazır: ”Şairin qəlb aləmi, daxili duyğu təcrübəsi müxtəlif insanların iç dünyasıyla, geniş həyatla qırılmaz tellərlə bağlıdır. Lirik məni o qədər zəngin, mürəkkəb və əhatəli idi ki, şairin ən xəfif duyğuları böyük dünyanın geniş mənzərələrini əks etdirirdi və eyni zamanda ən uzaq, ən kənar bir məsələyə toxunanda belə Əli Kərim oxucuya öz ürəyini açırdı, öz duyduqlarını bəyan edirdi”.⁵⁹

Əli Kərimin sonuncu kitabı Prezidentin fərmanı ilə latın qrafikasında çap olunmuş kitablar sırasındadır...

Əli Kərimin kitabları sırasında bir də tərcümə kitabı var: Canni Rodarinin “Telefonla danışılan nağıllar” adlı kitabı. Kitab 1969-cu ildə “Gənclik” nəşriyyatında çap olunub. Burada 39 nağıl verilmişdir. Əsərlər “Molodaya qvardiya” nəşriyyatında 1967-ci ildə çap olunmuş kitabdan götürülmüşdür.

HƏQİQƏTƏ SÖYKƏNƏN, SEVGİLƏRƏ BƏLƏNƏN POEZİYA

Haqqa söykənməyən şair, şair deyil, sevilməyən misralar poeziya deyil. Hər bir şairin böyük-küçük auditoriyası olur. Amma bəzi şairlərin auditoriyası şeirsevənlər aləmi boyda olur. Onu hamı sevir. Bəlkə də müasir Azərbaycan ədəbiyyatında Əli Kərim qədər çox sevilən, Əli Kərim qədər geniş oxucu auditoriyasına sahib olan ikinci bir şair tapmaq çətinidir. Bu da bir ilahi qismətidir.

Əli Kərim poeziyası nə qədər rəngarəng olsa da, onun ən qabarıq görünən mövzuları vardır. Amma hər mövzunun da qabarıq rəng çalarları, zəngin musiqi notları, ifadə olunduğu sözlər, deyimlər var. Hələ 1953-cü ildə Məsud Vəliyev "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetindəki "Yeni duyğular" adlı məqaləsində yazırdı: "Orijinal üslub, təzə fikir, yeni duyğu—Əli Kərimovun şeirlərində birinci müsbət cəhətlər bunlardır".⁶⁰

1958-ci ildə isə Məmmədəli Əsgərov "Azərbaycan" jurnalındakı "Gənc şairin ilk poeması" adlı məqaləsində yazırdı: "Əli Kərimov az, lakin yaxşı yazan, ilhamla yaran, əsl sənət üçün qüvvəsini sərf edən gənclərdəndir. Onun şeirləri öz ideallığı, bədii dəyəri etibarilə poeziyamızda diqqəti cəlb etməkdədir. O, öz yaradıcılıq xüsusiyyəti ilə

fərqlənən şairdir. Əlinin şeirlərində hisslərin coşqunluğu ilə yanaşı bir sakitlik, mülayimlik, səmimiyyət nəzərə çarpır”.⁶¹

Əli Kərim haqqında onlarla, bəlkə də yüzlərlə məqalə yazılıb. Bu iş bu gün də davam edir. Hardasa hər hansı bir mətbuat orqanında Əli Kərim haqqında yeni məqaləyə rast gəlirik və bu məqalələrin müəlifləri gün-gündən artır, imzalar yeniləşir, amma Əli Kərim elə öz əvvəlki ucalığında, öz əvvəlki çəkisində, özü də eyni sevgi notlarına bələnmiş halda yenidən bizimlə görüşə gəlir. Adətən şairlər yubileydən-yubileyə xatırlanır, bir də kimlərə görə xatırlananlar vardır. Amma Əli Kərim tək yubiley şairi deyildir. O hər zaman, hər yerdə, hər qələmdə görünür. Özü də məhz özünə görə sevilir, özünə görə xatırlanır. Əli Kərim bütün zamanlar üçün Əli Kərimdir. Əli Kərim haqqında tək məqalələr, kitablar yazılmır. Şairə həsr olunmuş şeirlər, poemalar çap olunub ki, hətta oğlu Paşa onların sayını bilmir. Bir dəfə söhbətimizdə Paşa müəllimdən soruşdum və dedim ki, bu şeirləri bir yerə yığıb, bir kitab şəklində çap etmək gərəkdir. Kim bilir bəlkə də yaxın gələcəkdə bu iş həyata keçəcəkdir. Şairə həsr olunmuş şeirlər içərisində daha doğrusu mənim oxuduğum şeirlər içərisində ən çox xoşuma gələn mərhum şairimiz, öz ədəbi irsi və insanlığı ilə sevilən, ölümündən sonra da tez-tez xatırlanan İsa İsmayılzadənin "Bir şair yaşayırdı" adlı əsəridir:

*Bir şair yaşayırdı
Yerlə göy arasında*

*Hamımızdan xəbərsiz.
Bir ölüm yaşayardı
Ayla gün arasında.
Qələmini daşa vurdu,
Qəlpələndi sözü, səsi,
Qəlpələndi xatirəsi.* ⁶²

“Bir şair yaşayardı” və o şair indi də yaşayır. 38 il bundan əvvəl, 38 yaşında dünyasını dəyişən Əli Kərim bugün də “avtoqrafli xatirələr” işığında yad edilir. 38 il varlığı ilə, 38 il yoxluğu ilə yaşayan şairin iki 38 illik ömründə bir Əli Kərim var. Bəlkə də Əli Kərim yeganə şairdir ki, məhz özünə görə, öz yaradıcılığına görə bu dünyadakı ömründə necə sevilirdisə, necə oxunurdusa, o biri dünyadakı ömründə də o cür sevilir, o cür oxunur.

“Müasirlərim” seriyasından olan şairlər haqqında kitab yazarkən adətən yaradıcılığındakı ilk qabarıq mövzunu – vətən, xalq, millət, torpaq sevgisi mövzusunu işləmişəm. Amma Əli Kərim yaradıcılığından danışarkən, “vətən”, “xalq”, “millət”, “torpaq” sözləri işlənmiş çox az şeirə rast gəldiyimdən onu ayrıca mövzu kimi işləməyin mümkünsüzlüyünü anladım. Kim bilir, bəlkə də Əli Kərim bunun üçün çox sevilir ki, onda sadəcə “söz” yoxdur.

Əli Kərim poeziyasında ən qabarıq görünən “İN-SAN”dır. Bu böyük hərflə insanın sevməsi, nifrət etməsi fəlsəfi düşüncələrlə idrakın üfüqlərinə qalxması, həmçinin körpə məsumluğu ilə uşaq dünyasına enməsi var.

“VÜQARLA SEVİRƏM”

Sevgilər müxtəlifdir. Hələ ağılınız kəsməyən zamanlarda içimizdə ana məhəbbəti yaranır, daha sonra başqa yaxınlara, doğmalara məhəbbət duyuruq. Böyüdükcə vətən, xalq, millət kimi məfhumları anlayırıq, sevirik. Daha sonra hər bir insanın özünəməxsus, öz qəlbinin çırpıntlarına uyğun sevgisi gəlib tapır onu. Bu sevginin yaşı bilinmir, bu sevginin az-çoxu olmur, bu sevginin başqa sevgilərə oxşarlığı olmur.

Əli Kərim yaradıcılığında bu sevgilərdən danışmaq istəsək, birinci növbədə yadımıza “Qaytar ana borcunu” şeiri düşəcək. Yadımıza düşəcək yox, bizi silkələyəcək, özü qələmimizin ucuna dayanacaq ki, birinci məndən danış. Bu şeir Cəfər Cabbarlının “Ana” şeirindən sonra ikinci yerdə durur desək, yanılmarıq. Burada ana borcunun qaytarılmasının mümkünsüzlüyünü bilən şair oğuldan “özünü istəyir”. Ana obrazını yaradan şair ananın səciyyəvi cəhətlərini sadalamır, onun əvəzində ananın yaratdığı oğulu təsvir edir. Yəni, yaranmış varlıq ilə yaradanın böyüklüyü açıqlanır. Burada diqqəti çəkən bir misra var: “Bir oğul böyütdü ki, oğul deyirəm sənə”. Burada hər şey

var. Başqa heç bir sözə ehtiyac yoxdur. Şair burada demir ki, ana oğlunu çox sevir, bu sevgini elə detallarla bizə çatdırır ki, biz bu sevginin böyüklüyünü hiss edirik və duyuruq.

Əli Kərimin lirik qəhrəmanı bir şeirdə anadır, başqa bir şeirdə isə ürəyində ana məhəbbəti olan bir insandır. Şairin “Heykəl və heykəlin qardaşı”, adlı fraqmentlər poemasının “Analar dünyası”, “Ananın şifahi gündəliyi” və “Qonşulara təsəlli” adlı fraqmentlərində anaların tərən-nümünə çox yer ayrılmışdır. Şair yazır:

*Eh, analar,
Oğlu üçün heykəltəraş,
Rəssam olan,
Məhəbbətdən ilham alan,
Gərək sizi hər bir zaman
İlahətək yad edələr,
Hey analar.
Ey analar!
Ey analar!⁶³*

Əli Kərimin ana şeirləri də başqa ana şeirlərinə bənzəmir. Bu şeirlərdə çiy, boyat fikirlərə, çeynənmiş ifadələrə rast gəlmirik. Başqa bir “Ana” şeirində şair anaya müraciətlə deyir ki, sən yaranışdan oxşar olmamısan, demirəm ki, sən göy kimi ucasan, sən ancaq özün kimi böyüksən. Amma o qədər böyüksən ki, ağarmış saçına əl

vuranda elə bilirəm ki, əlim Şahdağın başına dəyir. Səni bağrıma basanda “Elə bil Göyçaydan Kamçatkayadək vətən torpağını qucaqlayıram”.

Əli Kərim şeirində “Vətən” sözü azdır, amma vətənə bağlılıq, vətən sevgisi bəs qədərdir. Əli Kərim üçün Göyçay var, Neft daşları var, Xəzər var, Kür var, bütünlüklə Azərbaycan var. “Azərbaycan” şeirində yazdığı kimi Nizamili, Nəsimili, Füzulili, Nəsrəddinli, Cəlilli, Sabirli Azərbaycan. Oğlunun adını “Azər” çağıran bir atanın ürəyində övlada olan atalıq məhəbbətiylə paralel ana torpağa olan övladlıq məhəbbəti var. Bu məhəbbət sonsuzdur, bu məhəbbət vüqarlıdır, qürurludur, bu məhəbbət safdır, təbiidir. Əli Kərimin lirik qəhrəmanı gözəl olan, təmiz olan, yaxşı olan hər şeyi sevir. Sevir, vüqarla sevir: Adsız bir şeirində dediyi kimi:

*Sevirəm
Baxışları yaz şəfəqi kimi
Ürək qızdıran,
Sözləri qəlbə
Səadət dadızdıran
İnsanı.
Yaxşılar az deyil...
Odur ki, fəth edə bilmir
Başdan başa qəlbimi qəm.
Vüqarla sevirəm!⁶⁴*

Əli Kərimin sevgi şeirləri içərisində özəl məhəbbət duyğuları daha coşqundur, obrazlar daha rəngarəngdir. Burada deyilməyən deyimlər diqqəti çəkir. Bu, Əli Kərim özünəməxsusluğudur. Əli Kərim sözün əsl mənasında sözdür. Şeiriyata bələnməmiş, misralanmış söz karvanı: “Qayıt, yerinə qoy ayı, günəşi, Yenə olduğu tək görüm həyatı. Qayıt gözüm nuru, könlüm atəşi, Qayıt sahmana sal bu kainatı.”, “Ürəyim sən deyən çox cavan deyil, nə qədər dərđini daşıyıbdır o. O qədər sürətlə vurub ki, sənsiz, bəlkə də lap yüz il yaşayıbdır o”, “Xeyli vardır, bir sözün qoşa hecası kimi ayrılmazdır qəlbimiz”, “Eh, tək sən sağ ol, bu soyuq tale məndən istəsə bir can istəyəcək”, “Dağıt başdan-başa yaşanılmamış üstünü, altını axmaq ömrümün”, “Sənsiz nə çətin imiş gecə ilə bacarmaq”, “Gözlərim sənə heyran olub... Baxışlarım meridian olub sancılıb dünyanın ən uca yerinə”, “De hansı bir ürək qəbul eyləyər məni sən ünvanlı dərđlə, gileylə”, “Sən mənim qədrimi biləsən deyə, bu cavan yaşımda ölümü indi”, “Soyuq, mavi baxışından elə bil ki, göyərdim mən” və.s....

“Mən də bir aləməm, bir keşməkeşəm, şeirim dayacağı məhəbbətimdir”, — deyən Əli Kərim şeiri bəlkə elə ona görə əbədiyaşardır. Bu fəni dünyanın məhəbbətdən savayı əbədi qalacaq nəyi var ki? Yaşayıb-yaşadan, ölüb-yaşadan aşıqlərin hər biri bir aləm deyilmi? Həyat davam edir, gələn gəlir, gedən gedir, dünyada qalan tək cə məhəbbət nağılları, məhəbbət nəğmələridir. Əli Kərim yazır:

*Göydə günəş sönər, sönməyəm yenə,
Məhəbbət yolundan dönməyəm yenə.
Köçəyəm dünyadan, ölməyəm yenə,
Səsim torpaqdan da gələcək mənim.*⁶⁵

Əli Kərimin məhəbbət lirikası özü bir kitabın mövzudur. Bu şeirlərin məzmununu açmaq olar, lirik qəhrəmanın hisslərini, duyğularını araşdırmaq olar, Əli Kərim şeirini başqa şairlərin lirikası ilə müqayisə etmək olar. Bu şeirlərdəki obrazlardan uzun-uzadı danışmaq olar, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən söz açmaq olar. Əli Kərim sözünün sehrini açıqlamaq olar. Şairin poeziyasından danışan hər bir müəllif onun məhəbbət şeirlərindən bəhs edib. Hələ uzun illər bundan sonra da səsi torpaq altından da gələn şairin sönməyən məhəbbəti, dönməyən qəlbinin hərarəti, ölməyən arzularının işığı onu sevənləri yaşamağa səsləyəcək, isidəcək, yollarını işıqlandıracaqdır.

**PİSLƏRİN GÜLÜŞÜ YAXŞI ADAMLARIN
AĞLAMAĞIDIR”**

Əli Kərim şeirində məhəbbətlə yanaşı nifrət də vardır. Bu dünyanın gözəlliklərini sevən şair eybəcərliklərinə nifrət edir, yaxşıları, aqilləri axtaran şair pisləri, cahilləri rədd edir. Bu dünyaya şər toxumu səpmək üçün gələnləri tənqid hədəfi seçən şair dünyanı hər cür çirkinliklərdən uzaq, insanları şərdən, şeytandan uzaq görmək istəyir. Şairin kiçik bir şeiri diqqəti cəlb edir:

*Yaxşıya pis desələr,
 pisə yaxşı desələr,
bunu görcək, qəzəblənib
 yaxşılar lap
 pis olmaq istəsələr...
nə deyim sənə,
 vay o günə,
 o günə!⁶⁶*

Bu bir haraydır. Şair bir gün yaxşılardan da bezib yaxşı olmaqdan əl çəkəcəyindən qorxur. Bu şeirin yazıl-

masından neçə on il keçib. Amma bu günün özündə də nə qədər müasir səslənir. Son illər bizə bunu sübut elədi. Yaxşılar daha da yaxşı oldular. Pislər daha da pis oldular. Amma bir çox “yaxşılar” da pis oldular. Təbii ki, zatında pislilik olmayan, heç vədə yolundan azmır. Amma hardasa mühitin tərbiyəsilə yaxşı olanlar, mühit dəyişən kimi soykökündəki eybəcərliyi bürüzə verir. Və elə Əli Kərim də bundan qorxurdu. Şairin dediyi həmin “bir gün”ü biz həyatımızda yaşadığımız, həmin o yaxşılardan dönüb pis olmağını gözümüzə görədik.

Şairin nifrət etdiyi ən böyük günahlardan biri böhtandır. İslam şəriətində də kəbirə günah kimi qeyd olunan böhtanın mövcud olduğu yerdə mütləq bir nahaq atəşi alovlanır. Şairin adsız bir şeirində böhtanı “həqiqət” pal-tarına bürüyüb insanlara təqdim edən, çoxunu inandıran böhtançı təqdim olunur:

*O elə böhtanlar deyə bilər ki,
Yanında heç olar hər sənəd onun.
Canından,
qəlbindən,
bağrından qopur,
canı tək sevdiyi bu sənət onun.⁶⁷*

Şair burada böhtançıya inanmağın səbəbini də açıqlayır. Qeyd edir ki, ona, ona görə inanırlar ki, dediyi böhtanlar onun varlığındakı bütün hissləri qovub və bir

“həqiqət” kimi onda qərar tutmuşdur. Sən demə. Böhtançılıq da sənət olarmış.

Bəzən ürəyi sancanda, kədər güc gələndə şair yaxşı adamları xatırlayır, təsəlli tapır. Şairin fikrincə, “Pislərin gülüşü, acı gülüşü, Yaxşı adamların ağlamağıdır”. Yaxşıya yaxşı, pisə pis olduğunu qeyd edən şair bu dünyada hər ikisinə sağlıq arzulayır.

Digər bir şeirində sənə riyakarlıqdan bəhs edir Əli Kərim:

*Könül, riyakarlıq sənət olubdur,
Bütün sənətlərə ordan keçirlər.
Hər bir şərəf oğlu, vüqar övladı
Məhv olur,
gözündə namuslu kədər.
Könül, bəlkə sən də...
sən də
sən də riyakar...
Onda get...
Onda get...
Boş qalsın sinəm.* ⁶⁸

Şair şərəfsizliyin isti, boğucu qoynuna sinmək istəmir, yalan cənnətindənsə, düzlük cəhənnəmində yanmaq istəyir. Xəbislərin üzünə nifrətlə tüpürən şair, onların üzünə gülməkdənsə, bir gün mayası təmizlik olan əbədi heçliyə qovuşmağı daha üstün tutur.

Şairin “Maska” adlı şeirində də maraqlı obrazlar var. Peredelkinoda klubda bir karnaval gecəsindən aldığı təəssüratı qələmə alan şair orada maska taxmayan bir qızın hamıya maska payladığını qeyd edir. Şair diqqət edir ki, bəzən bir ayüzlüyə meymun maskası düşür, bəzən isə elə tülkünün özünə tülkü maskası verilir. Burada maraqlı olan odur ki, bəzən hər gün üzü maskalı olan yeni bir maska alır, ya da birisi öz sifətini alır, amma qəzəblənib maskanı qaytarır. Karnaval qurtaranda hamı bir-bir maskanı gətirib qaytarır, amma naxələf çıxanlar, evinə üzündə maska qayıdanlar da olur. Şair burada neçə cürə adamı təqdim edir.

Şairin “Azad adam” şeirində nifrət etdiyi azad adam obrazı vardır. Küçədə gur səslə danışan, birinin pıçılığını, birinin fikir dolu sükutunu kəsən bu adam kimdir?–

*Mərifətdən azad,
hörmətdən azad,
Hər şeydən azad,
hər şeydən xali,
danışır ali-ali.
Qışqırır qazlı-qazlı
nadanlığın bu sevimli,
bu hürr balası.⁶⁹*

Əli Kərimin bir nifrət hədəfi də sənətdəki riyakarlıqdır. Həyatda olmayan bir sənətkarın əsərlərini öz adına çap etdirən də, sənət dostunun paxıllığını çəkən də, həqiqi

istedadı gözü götürməyən də bu obyektivdədir.

Şairin adsız bir şeirində ölən dostunun şeirlərini çap etdirib şair kimi tanınan bir tip vardır. Şair göstərir ki, dostunun şeirlərini çap etdirib şöhrətə çatan bu tip, dostunun şeirləri qurtarandan sonra öz şeirlərini çapa verir və bu şeirləri oxuyanlar onun artıq bir şair kimi öldüyünü bildirirlər. Bu kiçik bir şeirdə şair nifrət dolu hiss-duyğu ilə ikrah doğuran mənzərə yaratmışdır.

Əli Kərimin məşhur “İlk simfoniya” poemasında isə tamam başqa obrazlarla qarşılaşırıq. İlhamla Azadın müqayisəsi. Yanlışlıqlar. Həqiqi sənətlə zahiri bayağı notlara bürünmüş səslər. insanı aldadan zahiri parıltılar. Hətta bir sevgini məhv edən, bir ailəni dağıdan, iki ürəyi viranə qoyan təntənəli akkordlar. Amma sonunda şair həqiqətin qalib gəldiyini qeyd edirsə də, artıq verilən itkiləri qaytarmaq çətin, itirilən səadəti yenidən tapmaq müşküldür. Şair əsəri belə bitirir:

Simfoniya susmayı,
Simfoniya çağlayırdı.
Elə bu vaxt uzaqda
Yerə dikib gözünü,
Qucaqlayıb dizini
Bir gözəl ağlayırdı...⁷⁰

İlhamın simfoniyası çağlayan zamanda həqiqi sənətin səsi Azadı boğurdu. İlhamın şöhrətini özünün əlindən alın-

mış şöhrəti hesab edən Azad özünü qarət olunmuş hesab edirdi və həqiqi sənətin ecazkar səsi ilə parallel mənfur düşüncənin hakimi olan “sənətkar”ın boğuc harayı eşidirdi. Paxıllıq zəhəri ilə zəhərlənmiş bu “sənətkar” artıq özünün yoxluğunu görürdü. Dərək etmək, anlamaq istəməsə də bu fakt qarşısında məğlub idi. Paxıllıq zəhərini İlhamın məhəbbət pıyaləsinə tökərkən, öz sənət dünyasını zəhərlədiyinin fərqiində olmayan Azad üçün artıq sənətdə yer yox idi.

Əli Kərimin “Salyeri” adlı şeirində həqiqi istedad malik olan Motsartla, ona fiziki mənada zəhər verən Salyeri paraleli verilmişdir. Şair sözünə belə başlayır:

*Motsarta yox,
Deyərdim:
Özünə verdi zəhərini.
O vaxtdan heç kim çalmır
Onun bircə əsərini.⁷¹*

Şair Salyerinin həyatını bir qızdırmalının gördüyü yuxu hesab edir. Onun yazdıqlarının, “Dahiliyin şahlıq taxtına yozduqlarının” “Namərd qardaşlıq məzarında” basdırıldığını qeyd edərək, düşünür ki, Salyeri Motsartı dirildib, öz puluna aldığı zəhəri geriye istərdi, o zəhərin öz boğazına tökülməsini istərdi, təki, bir əsərinin çalındığını eşidəydi. Burada Salyeri Motsart paralelində şərlə xeyirin mübarizəsi var. Amma sonda yenə də xeyir qalib gəlir, həmişə olduğu kimi. Motsartın əsərləri zaman-zaman

yaşayır, xeyirxahların əməli kimi. Hər dəfə bu mövzuya müraciət edən bir sənətkar Motsarta sevgi, Salyeriyə nifrət dolu duyğularla bu faciəni qələmə alır.

Əli Kərimin “Ölümdən pis” adlı bir dördlüyü var:

*Ölümdən-xəyanət pis,
Ölümdən-rəzalət pis!
Bəzən necə gözəlsən,
Ölüm, sən ey səadət!*⁷²

Bu kiçicik şeirdə şair xəyanətə, rəzalətə olan dərin nifrətini bildirir. Əli Kərim şeirinin ən dəyərli cəhətlərindən biri də elə yığcamlılıq, konkretlikdir. Uzun-uzadı söz söyləməkdən, baş ağrıتماqdan uzaq olan şairi sevdiren cəhətlərdən biri də elə budur ki, kiçik həcmdə böyük mətləbləri açıqlamağı bacarır. Əli Kərim nifrəti çox vaxt qarşıdakı obyektə məhəbbətlə paralel verilir. Motsarti sevən şair Salyeriyə nifrət edir. Bəlkə elə həyatdakı pislərə, pisliklərə olan nifrət məhz elə yaxşılara, yaxşılıqlara olan sevgidən yaranır. Və bu paralel poeziyada daha mükəmməl əksini tapır.

Bu sevgi ilə nifrətin paralelini şairin dünyəvi faciələrlə bağlı əsərlərində də aydın görürük. Bu əsərlər şairin müxtəlif illərdə çap olunmuş kitablarına daxil edilmişdir. “Seçilmiş əsərlər”inin 1991-ci il nəşrində sə ardıcıl verilmişdir. Burada diqqəti çəkən “N 3702”, “Coğrafiya müəliminin şəhadət barmağı haqqında ballada”, “Alman əsir”,

“Bomba üstündə ev, “Analar ağlar”, “Xirosimada məktəbsiz uşaq” kimi əsərlərdə müharibənin qanlı dəhşətləri xatırlanır. Şair bəşəriyyətin ən ağırılı dərdlərindən danışır.

“N 3702”-də rəqəmlər aləmində titrəyən, çırpınan, xəstə kimi üşüyən bir riyaziyyat müəllimi ilə tanış oluruq. Dərs keçdiyi zaman hər hansı bir rəqəm onun üçün canlı insana çevrilir. Konslagerdə əsirlərin döşlərinə vurulmuş nömrələr yadına düşür. Burada qaz peçinə atılıb yandırılan Valya, anasından gestaponun zorla ayırdığı, məhv etdiyi körpə, naməlum macar, gürcü, rus–hamı xatırlanır. Riyaziyyat müəllimi hər gün bu rəqəmlərlə üz-üzə gəlir, amma şagirdlər bilmirlər ki, hər rəqəm canlı insandır. Şeirin ən təsirli yeri müəllimin öz nömrəsinin şagird dilində səslənməsi, müəllimin dik atılması və şairin sonda rahatlıqla gəldiyi qənaət–artıq o günlərin geridə qalması, artıq insanların o mənhus nömrələrlə deyil, öz adları ilə çağırmaqlarının nə qədər xoş olmasındadır. Konslagerdə 3702 çağrılan müəllimin öz adıyla çağırılmasının nə demək olduğunu ancaq o dəhşətləri görənlər, dərk edənlər bilə bilər. Şair bu ağrı-acını duyduğu üçün öz yaşantısını təsirli şəkildə bizə təqdim edir. Şeir bu sonluqla bitir:

*Nə gözəldir insanı
Öz adıyla çağırmaq.
Yiyəsidir adının
Buradakı hər uşaq.
3702 dərs deməyir onlara,*

*Başqasıdır müəllim!
Elmi, dərdi, sevinci
Onlar ilə bir bölən,
Onların adlarını
Adı tək əzbər bilən
Məhəmmədin nəvəsi,
Ələvsət oğlu Qara!*⁷³

Burada bir müəllimdən danışan şair, əslində müharibədə əsir düşən, sinəsi nömrəli bütün insanların taleyinə acıyır. İnsanları bu hala salan müharibənin dəhşətlərinə nifrət edir.

“Coğrafiya müəlliminin şəhadət barmağı haqqında ballada”da daha bir dəhşətin şahidi oluruq. Müharibə gedir. Torpaqlar alınır. Müəllim dərs keçir. Əlini xəritənin üstündə gəzdirir, sərhədi göstərmək istəyir. Amma həmin anda həmin yerdə döyüş gedir. Müəllim bilmir ki, barmağını harada gəzdirsən. Ordu geri çəkilir, osa dayanıb. Şair burada müəllimin barmağı altında dayanan böyük bir ölkənin taleyini izləyir. Ona elə gəlir ki, müəllimin barmağı üstündən tanklar, nallı çəkmələr keçir, lakin o barmaq düşmənin üstünə atılır. Şeirinin sonunda isə artıq müəllimin canlı coğrafiya dərsi keçdiyinin şahidi oluruq. Şair şeiri belə bitirir:

*Düşmən tərəfləri göstərən zaman
Həmin barmağını güllələr biçdi.
Bu gün dərs deyirdi, bozardı rəngi,*

*Onu çox yandırdı kəsilmiş qolu.
O dərddli barmağı yoxdur, göstərə,
Böyük bir ölkəni, keçdiyi yolu.⁷⁴*

Burada bir müəllimin deyil, minlərlə qolunu, qıçını itirmiş insanların ağrı-acısı var və şair bütün bunlara səbəb olanları nifrət hissi ilə anır, bu acılara qəlbən yanır və bu yaşantılardan şeir yaranır. Əli Kərim şeiri həmişə həqiqi yaşantının nəticəsi kimi yaranıb. O nədən yazırsa-yazsın, onu içindən keçirir, hissində, duyğusunsda yoğurub yapır.

“Alman əsir” şeirində şair daha təsirli bir lövhə yaratmışdır. Göyçaydan Mingəçevirə dəstə-dəstə əsirlər aparırlar. Birdən bir mavi gözlü bir uşağı görüb dayanır. Şair burada diqqəti bir təzadə yönəldir. Dünənə qədər cəllad olan bir əsir, mavi gözlü uşağı görərkən yadına yəqin ki, öz uşaqları düşmüş və sanki ildırım vurmuş kimi yerindəcə donmuşdur. Onu haraylayırlar, çağırırlar, amma o sanki eşitmir, uşaqdan ayrıla bilmir. Diqqəti çəkən bir obraz var burada: ”Tökülürdü o cəllad gözdən insan baxışı, mehribanlıq yağışı”. Dünən cəllad kimi qantökən, bu günsə əsir olan alman hər şeydən əvvəl insandır. Burada artıq şairin nifrəti almana qarşı deyildir. Bu anda alman düşmən deyildir. Dünən düşmən olan bu gün bir insandır, övladını anan bir atadır. Allah-təala insanı yaradanda onun içində bilqüvvə şəklində bütün yaxşı və pis cəhətləri yaratmışdır. Amma insan müəyyən anda onlardan hər hansını istəsə felə çevirə bilir. Əli Kərim bu şeirdə həmin mənanı açıqlamaq istəmişdir.

Maraqlı şeirlərdən biri də “Bomba üstündə ev”dir. Müharibə dövründə bir bomba partlamamış, təsadüfən olduğu kimi torpağın altında qalıbmış. Sonralar onun üstündə ev tikilmiş, bura ailələr köçmüş, yaşamış, burda toy-nişan da olmuş, amma bomba partlamamışdır. Şair burada bombanın illərlə insanları güddüyünü, onların hər bir hərəkətini izlədiyini, partlamağa məqam gözlədiyini, amma donub qaldığını və bir gün insanların qazıntı apararı zaman onu tapıb, “onun dəmir içəlatını ağızından çıxardığını” təsvir yolu ilə bizə danışır. Şeir mövzusu maraqlıdır, amma burada şairin əsas məqsədi başqadır, şair onu sonuncu cümlədə açıqlayır:

*Bomba özöldə deyilmiş,
Yoxsa göstərərmiş özünü.
Qoruyaq
dünyamızın özülünü.⁷⁵*

“Analar ağlar” adlı şeirdə daha mürəkkəb mənzərə ilə qarşılaşırıq. Sapunqarada anaların gəlib göz yaşını tökdüyü məkan var. Bu məkanda bayatılar, ağılar göz yaşında yuyunur. Haçansa döyüş meydanı olan bu yerdə ümumi bir məzaristan var. Analar gəlib burada ağlar, amma bilməz ki, kimin meyidi üstündə ağlayır. Şair burada qərribə lövhələr yaradır. Bir ana bəlkə də boş bir torpağı qucaqlayıb fəğan edir. Şeir sonunda isə Sapunqarada olan bu məzarın tək olmadığını, dünyanın başqa yerlərində də bu

cür məzarların olduğunu diqqətə çatdırır:

*Anam,
Sapunqarada ,
Bir də ki, görmədiyim
Neçə eldə, obada
Ağlar,
analar ağlar.⁷⁶*

Burada bu günümüz yada düşür. Vətənimizin hər rayonunda, hətta bəzi kəndlərində belə “Şəhidlər Xiyabanı” saldıq. Amma işğal altında olan torpaqlarımızda neçə-neçə irili-xırdalı adsız məzaristanlar var...

Yaponiyadakı atom bombasının sınağından törənən faciə bütün şairlərimizin qələmindən keçib. Sovet dövründə yaşayıb-yaradan şairlərin hamısı bu mövzuya müraciət edib. Amma Əli Kərimin “Xirosimada məktəbsiz uşaq” adlı şeiri tamam başqa bir haraydır. Hamı bu faciədən yazıb, onun dəhşətlərini təsvir edib, yaşantılarını qələmə alıb. Amma Əli Kərimin şeirində sadəcə bir məktəbli uşaq var, amma o uşaq məktəbsizdir. İllər keçir, bu qızın məktəbə getmək arzusu gerçəkləşə bilmir. Hər zəng səsini eşidəndə onun xəyalı məktəbə uçar. Amma müəllim jurnalı açır, onun adını çəkmir. Şair bu dərddə ağlayır: ”Bu il doğulan uşaq Gəlib onu keçəcək”. Sonda şairin maraqlı obrazı və bir arzusu var:

*Ona dərman verərlər,
Dərman xəstələnər.
Sənin loğmanın olam,
Mənim məktəbsiz balam.⁷⁷*

Əli Kərimin bəzən bir dördlüyü, bəzən bir şeiri, bəzən bir poeması bəşəri faciəni əks etdirir, əsərin həcmindən asılı olmayaraq, bir dünyalıq dərd danışır bizə. Bəzən bir şeirin ikicə misrasında şairin bir dünyalıq ağrısını görürük. Əli Kərim şeirdə gülməyi bacardığı kimi ağlamağı da bacarır. Onun gülüşü xəfif bahar küləyi kimi, ağlayışı isə payız yağışı kimidir. Çünki bu, bəşəri ağlayışdır...

“SƏNİNKİ ŞEİRDİR, SƏNİNKİ SƏNƏT”

Şeirə, sənətə hörmət, məhəbbət bütün şairlərin yaradıcılığında əks olunub. Hərə öz sevgisini, hörmətini, hüsn-rəğbətini bir cür bildirib. Hərə öz istiqamətini bir mənbədən götürüb. Kiminin yolu həqiqətin uzun yolu olub, kiminin yolu nadanlığın kəsə yolu. Uzun yol keçənlər həqiqətə yoldaş olub və uzunömürlü sənət əsərləri yaradırlar. Digərlərinin yaratdığı isə beşgünlük olur.

Əli Kərimin “Sənət eşqi” adlı maraqlı bir şeiri var. Müəllimi Akif Süleymanova həsr etdiyi bu şeirdə müəllifin sənətə gəlişi öz əksini tapıb. Şeir belə başlayır:

*Sən dedin könlünün sənət eşqini
Arzu aləmində diqqətlə yoxla.
Sən onu min hissini içində ara,
Qoyma küsüb gedə, uça, yox ola.
Getsə, çağırısan da qayıtmaz geri,
Deyək, lap qayıtdı, harda qalacaq?
Geri qayıdanda sənini o arzun,
Yerini başqası tutmuş olacaq.
Arzular hamısı əzizdir bizə,
Amma onların da bir şahı olur.*

*O sənin könlünün ən uca səsi,
Ömrünün bu günü, sabahı olur.
Sən onu tapmadan, bütün nəğmələr
Eyni bir hüsndə, ahəngdə olur.
Təbiət itirir rəngarəngliyi,
Bütün yer kürrəsi bir rəngdə olur.⁷⁸*

Şair burada müəlliminin müdir olduğunu, bir dər-nək açdığını bildirir və qeyd edir ki, dər-nəyin rəhbəri bir tərəfdə qalır, müdir özü dər-nəyə rəhbər olur, hamıya yol göstərir. Əliyə “...Möhkəm ol, Əli, səninki şeirdir, səninki sənət!” deyir. Şair bu sözləri əsas tutaraq, Füzulinin qapısını döydüyünü bildirir. Etiraf edir ki, əgər müəlliminin o sözləri olmasaydı, bəlkə də hardasa sərgərdan idi və başqa bir sənətin hücrələrində bir qərib kimi qısılib qalmışdı. Amma indi o şeir dünyasında qərib deyildir. Hər şeir yazanda da müəlliminin o sözlərini xatırlayır.

Füzulinin qapısını döyərək xeyir-dua istəyən sənət-kar yaradıcılığının hansı məqamındasa şairi vəsf edir. Onun “Füzuli”adlı şeirində “Dünya səni qocaltdı, yaşının olsun deyə” sözə başlayan şair qranit dağların belə tab gətirə bilməyəcəyi dər-dləri daşıyan Füzulinin zəmanəsinə səyahət edir. Yanana od verən, donana buz verən, batana dərya bəxş edən zəmanənin övladı olan Füzulinin od tutub yandığını, bu odun Şər-qin hər yerindən göründüyünü bildirir. Şeirinin epiqrafında “Fələklər yandı ahimdən” yazan şair şeirini belə tamamlayır:

*Dedilər ki, fələklər
 yaratmışdır bu odu,
 fəqət bu oda yanan
 fələklər özü oldu.
 Baxıram ucalardan
 gəlir Füzuli səsi,
 görünür ucalarda
 onun nurlu izləri.
 O ulduzlar
 Füzuli yanğısının gözləri,
 O günəş də
 Füzuli odunun nişanəsi.⁷⁹*

Əli Kərimin Xətaiyə həsr olunmuş bir poeması vardır. Şairin kitabına o poemadan kiçik bir hissə salınmışdır. Burada Xətainin sənətkarlığından deyil, vətənpərvərliyindən söz açılır.

Əli Kərimin şairlərlə bağlı şeirləri o qədər də çox deyildir. Bəlkə də yaşasaydı, bu əsərlərin sayı çoxalacaqdı. Kim bilir, bəlkə də şair elə özü bu qədər yazmağı lazım bilib. Amma onun “Şair” adlı bir şeiri var ki, bu şeirdə demək olar ki, bütün şairlərdən söz açılır. Şeir xalq şairi Rəsul Rzanın anadan olmasının 50 illiyinə həsr olunub. Şeir həm məzmunca diqqəti çəkir, həm də sənətkarlıq baxımından güclü təsir bağışlayır. Əli Kərim burada bütün şairləri bir neçə qrupda təqdim edir və sonra Rəsul Rza ilə

fikrini yekunlaşdırır. Bu şeirdən hər hansı bir parçanı vermək mümkün deyildir. Çünki, bu şeiri bölmək, parçalamaq olmaz. Bunu elə beləcə bütöv oxumaq lazımdır:

*Dünyada çoxdur şair,
Necə sayım onların
hamısını birbəbir?
Şair var ki, ömrünü
başlamamış bitirir,
Cansız əsəriylə bir
ömrünü də itirir.
Şair var ki, ümüdü
qafiyəyə, vəznədir,
Şair var ki, özünü
başqasına bənzədir.
Amma şair də var ki,
zamanın doğma oğlu,
İdrakın zirvəsindən,
hissin yanğınlarından
keçir şeirinin yolu.
Əsrin ahəngi–vəzni,
Müqəyyəd qafiyəsi
gah qovuşan cüt ürək...
gah da ki, orkestrin
toqquşub şaqqıldayan
qoşa zərb aləti tək...
Misraları gah aydın,*

*dənizə salladığı
 nur zolağı tək oynaq.
 Gah da ağır qatarlı
 qoşa rels kimi dümdüz,
 qüdrətli, güclü, parlaq.
 Gah qısa yol...
 Məqsədə tez yetirən
 kəsə yol...
 Gah da ki, bu dünyanın
 sinəsinə dolanan
 ekvatorla meridian–
 belə şair də vardır!
 Onun ömrünün yolu
 Bir əbədi yazadır.
 O, sözlər sərkərdəsi,
 Fikirlər qəhrəmanı
 Şair Rəsul Pzadır!⁸⁰*

Əli Kərimin bu şeiri elə bu günün özündə də bütün yazıçıları əhatə edə bilər. Bəlkə də bu nə dünənçün, nə bu günçün deyil, bütün zamanlarçündür. Hər dövrdə ömrünü başlamamış bitirən, cansız əsəriylə birgə ömrünü də itirən, eləcə də ümidünü qafiyəyə, vəznə bağlayan, özünü başqasına bənzədən şairlər olub, indi də var. Amma bunlarla yanaşı Əli Kərimin yüksək qiymətləndirdiyi həqiqi sənətkarlar da həmişə olub, həmişə də olacaq. Və bu dəyərli sənətkarlardan biri də Mikayıl Müşfiqdir. Şairin “Müş-

fiqə” şeirində dediyi kimi hərəkəti, məhəbbəti, həqiqəti şeir olan, hər kəlməsi gəncliyinin vüqarına bir yaraşlıq, şeir ilə, sənət ilə dolu bir ürək sahibi olan Müşfiq.

Əli Kərimin Səməd Vurğuna həsr elədiyi “Ölüm, sevinmə çox...” adlı şeirində də həqiqi sənətkar itkisindən doğan yangını, ağrı-acını görürük. Şair ölümü qınayır, deyir ki, onsuz da adın cahana tanışdı. Şöhrətinmi azalardı, nə olardı, belə bir insana əl vurmasaydın? O, həyat naminə yazıb-yaratdı, onun hər bir şeiri sənə bir ölümdür:

*Gedir, şair gedir, sənətkar gedir,
Bu gedən hər gedib-gələndən deyil.
Ölüm, sevinmə çox, bu sevinc nədir?!
Bu ölən, sənə hər öləndən deyil.⁸¹*

Ənvər Əlibəyliyə” şeirində də ölümə qarşı üsyan səsi eşidilir. “Nə səni dindirdi Ölüm, Nə bizi... Gəldi...” şikayəti ilə başlayan şair, gəlişiyə bir insan nəbzini söndürən ölümdən aman istəməyən, insan dəryasında qayığı axan, rəngi bir qədər dəyişmiş, ağarmış şair dostuna müraciət edir.

“İstedadı adından böyük olan Əhməd Cəmilə” şeirində şair çap olunmuş hər sətiri toya gedən adam adlandırır və hay-harayın, atəşfəşanlığın Əhməd Cəmilə yad olduğunu vurğulayır. Burada müqayisə olunan tərəfləri “Toyda məst olub hamı qocalıq da göstərər. Səninki tufan dolu, sükutlu qəhrəmanlıq” kimi verən şair evdə dəftər-

dəftər əsərləri olan, lakin çapa gələndə “xeyr” deyən Əhməd Cəmil alqışlayır. Künc-bucaqdan yığılan tozlu şeirləri oxucuların gözünə dürtənlərlə müqayisədə evi kainatın bir guşəsi, hər sətiri şeir meridianının bir parçası olan Əhməd Cəmil istedadını Əli Kərim bu cür qiymətləndirir.

Əli Kərimin şairlərə həsr olunmuş bəzi şeirlərində tamam başqa mənzərənin şahidi oluruq. Lermantova yazdığı şeirdə şair onun gəldiyi yerə gəldiyini, hər izə baxdığını, onun izini axtardığını qeyd edir. Müəllif şairin baxışıyla oxşadığı güllərə baxır, sanki hər tərəfdə onun əsərinə, səsinə rast gəlir. Onun adını gah bir sal qayaya, gah aydın suya, gah da bir qaya qaşında pəncərəyə, gah ağaca, gah ətir saçan gülə, gah da təmiz dağ havasına verir. Bu adı həm torpaq, həm göy işıq saçan yer-göy hesab edir, sonda “Şair, bütün bu yerlər həsr olunubdur sənə”,- deyə fikrini yekunlaşdırır.

Şekspirin təqdim olunduğu şeirdəsə insanları axtarırsa səslənən şair yazır:

*Barışma kədərlə,
Hər şeyə biganə olarsan.
Barışma sevinclə,
Sərməst qalarsan.
Mübarizəylə barış.
Axtarış lazımdır,
axtarış!
Fikirləş bir,*

Şekspir var,
Şekspir!⁸²

Şair burada Şekspir yaradıcılığından söz açıb onu tərif etmir. Nə də başqaları ilə müqayisə edib təşbehlərə bürümür. Bircə sözlə Şekspir dühasının əzəmətini göstərir. Şair ifrat kədəri də, ifrat sevinci də rədd edir, həyatı sevincdə, kədərdə deyil, mübarizədə tapmağı bildirir. Sənətdə sə bircə yol var; axtarış! Bu isə Şekspiri yüksəklərə aparan yoldur. Təkcə Şekspirimi? İlk yaradıcı insandan başlayaraq, bu günümüzün sənətkarlarına kimi ancaq bu yolla gedənlər sənətdə öz yerlərini tapa bildilər. Bir gün sevincə, bir gün kədərə baş əyənələr, mübarizədən yayınanlarsa, elə yaşadıkları günlərdə qaldılar.

Əli Kərimin “M.Hadiyə” adlı kiçicik şeirində daha fərqli bir təqdimat görürük:

*Həqiqət it şəklindəsə, -
yalan
ceyran şəklində.
Olma iti
madonnatək
sevəcəyim şəkində.*⁸³

Əli Kərimin “Üçüncü atlı” poemasında da şairlərin həyat yolunu, səciyyəvi cəhətlərini işıqlandıran məqamlar vardır. (Bu barədə əvvəldə söz açılmışdır.

Əli Kərim yaradıcılığında incəsənətə münasibət, sənət adamlarına hörmət, məhəbbət də diqqəti cəlb edir. Bu şeirlər az da olsa, hərarəti, bədii siqləti ilə diqqəti çəkir. Ən gözəl şeirlərdən biri “Muğamı dinləyirəm”dir. Şair sevinclə qəmin vəhdətində muğamı dinləyir. Əllərini başının altında çarpazlayan şairin dodağında təbəssüm var, alnında qırıq. Həm istidən, həm soyuqdan, həm kölgədən, həm işıqdan yaranmış xoş bir aləmə səyahət edən şairin ürəyinə tarın simlərindən qopan sevincli, qəmli sözlər axır, könlünün simi titrəyir, inildəyir, sökülür. Tar səsinin dalınca titrək, kövrək, gah ucalan, gah kəsilən, gah da coşub tələsən kaman səsi gəlir. Şair xəyala daldıqca bu səslər içində ilin dörd fəslini də duyur. Bir anda həm üşüyür, həm yanır. Könlünün bir yanı isti, bir yanı qar, bir yanı çiçək, bir yanı çiçək. Səslər dağlara ucalır, yenidən yerə enir və Füzuli qəzəli arzuları oyadır. “Ürəyimdə sevinc, qəm, Muğamı dinləyirəm”,-deyən şair ürəyinə müraciət edir:

*Ürəyim, nə var yenə!
 Ürək, döyünmə belə!
 Duyan sən, səs salan sən,
 Qoy eşidim, nə olar
 Bir az yavaş döyünsən!*⁸⁴

Şairin “Habilə” şeirində də muğama olan hüsn-rəğbətə görürük. Damcılı bulaqda bütün könullərin sifarişilə kaman çalan Habilin vəziyyətini poetik obrazlarla təsvir

edən şair özünün də muğama vurğunluğunu bizə çatdırır. Habilin sanki ətrafdakıları unutduğunu, dərin bir yuxuya yuvarlandığını, hansı əsrdəyə ilişib qalbmış kimi xumarlandığını qeyd edən şair, burada çox incə bir mətləbi diqqətə çatdırır:

*Əli kəmanədir,
kəmanə əli,
Çalır kamançanı
kəmanə özü.
Gözümdə ilk mənə dəyişir,
dönür,
Dünya düşəcəkmə səhmana özü.⁸⁵*

Bu şeirdə gözəl obrazlar var: “Habil ilan dili çıxarır, nədir Arzu qızmarında ilantutantək”, “Ürəyi çırpınır barmaqlarında, Onlardan tökülür simlərə nəbzi”, “Segah gah uzanır bir ağrı kimi, Onu üfüqlərə sancır kəmanə” və s.

“Bülbülün xatirəsinə” adlı şeirdə şair tamam başqa bir mənzərə yaratmışdır. Bülbülün tabutu insan dəryasında dalğalanır, bu zaman onun səsi eşidilir. Şair yazır ki, sanki, bu nəğmə deyirdi ki, qəmi unudun və bu zaman hamı fikrə gedir, o səsi dinləyir. Şair fikrini belə yekunlaşdırır:

*Coşub bir-birinə dedi min könül:
Hamıtək ölümə məruz Bülbülü
Oxuyub dəfn edir ölümsüz Bülbül.⁸⁶*

Əli Kərimin sənətlə bağlı “Heykəl və insan” adlı maraqlı bir şeiri də vardır. Şair yazır ki, “O günlərlə, aylarla işlədi. Demədi li, əlim, qolum yoruldu. Çünki sənətkar idi, Daşdan insan yonurdu”. Heykəlin üzündən artıq ifadələri, lazımsız kədəri qəlpə-qəlpə qoparır, heykəlin üzünə məğrurluq, əzəmət həkk edirdi. Heykəl dəyişdikcə, o özü də dəyişilirdi: üzü də, gözü də dəyişir, alınıdakı qırıqlar açılır, baxışları sənət alovuyla yanırıdı. Heykəli gözəlləşdikcə, heykəl də onu gözəlləşdirirdi:

*Heykəl insana döndükcə,
insan sevincindən
heykələ döndü.
Gördü onun yanında
onu yaradan
bir heykəltəraş var.
Sonra hər ikisi dost kimi
Şəhəri gəzməyə çıxdılar.⁸⁷*

Əli Kərimin sənətə, sənətkarlara həsr olunmuş şeirləri az da olsa, həcmcə yığcam da olsa, bədii dəyəri, mənə tutumu etibarilə qiymətlidir. Əli Kərim şairlərə çox şeir həsr etməsə də, şairlər ona çoxlu şeirlər həsr etdilər və bu günün özündə də ona şeirlər yazılır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əli Kərim "İki sevgi", Bakı-1960, səh. 59.
2. "Kommunist", 1959, 8 aprel, səh. 3.
3. Əli Kərim "İki sevgi", Bakı-1960, səh.6.
4. "Ədəbiyyat və incəsənət", 1953, 6 iyun, sən. 3.
5. Əli Kərim "İki sevgi", Bakı-1960, səh. 7-8.
6. "Azərbaycan gəncləri", 1957, 22 dekabr, səh. 3.
7. Əli Kərim "İki sevgi", Bakı-1960, səh.14-15.
8. "Kommunist", 1959, 8 aprel, səh. 3.
9. "Bakı", 1961, 13 aprel, səh.3.
10. "Ədəbiyyat və incəsənət", 1959, 4 aprel, səh.3.
11. "Azərbaycan", 1961, N 3, səh.220-221.
12. "Azərbaycan gəncləri", 1955, 14 oktyabr, səh. 3.
13. "Azərbaycan", 1965, N-12, səh. 9.
14. Əli Kərim "Həmişə səfərdə", Bakı-1963, səh. 2.
15. Yenə orada, səh.23-24.
16. Yenə orada, səh.32.
17. "Ədəbiyyat və incəsənət", 1964, 11 yanvar, səh. 2.
18. Əli Kərim "Qızıl qanad", Bakı-1965, səh.22.
19. "Azərbaycan", 1958, N-1, səh. 210.
20. "Azərbaycan gəncləri", 1957, 2 avqust, səh.3.

- 21."Kommunist", 1959, 8 aprel, səh.3.
- 22."Bakı", 1961, 13 aprel, səh.3.
- 23."Ədəbiyyat və incəsənət", 1969, 5 iyul, səh. 15.
- 24.Yenə orada.
- 25.Yenə orada,
- 26.Yenə orada.
- 27.Yenə orada.
- 28."Ədəbiyyat və incəsənət", 1969, 6 sentyabr, səh.12.
- 29."Əli Kərim" (Xüsusi buraxılış), Bakı-2001.
- 30."Şəhriyar" qəzeti, 1997, 19-25 iyun, səh. 4.
- 31.Əli Kərim "Qaytar ana borcunu", Bakı-1970, sən. 6.
- 32.Yenə orada, səh. 32.
- 33."Ədəbiyyat və incəsənət", 1970, 14 fevral, səh.7.
- 34.Əli Kərim "Qaytar ana borcunu", Bakı-1970, səh. 87-88.
- 35."Azərbaycan", 1970, N-6, səh.100-101.
- 36.Əli Kərim "Qaytar ana borcunu", Bakı-1970. səh. 134.
- 37."Ədəbiyyat və incəsənət", 1970, 14 fevral, səh. 7.
- 38."Ulduz", 1970, N-6, səh. 40.
- 39.Əli Kərim "Qaytar ana borcunu", Bakı-1970, sən.168.
- 40."Ədəbiyyat və incəsənət", 1971, 13 fevral, səh. 14.
- 41.Əli Kərim "Qaytar ana borcunu", Bakı-1970, səh170-171.
- 42."Kommunist", 1971, 20 fevral, səh.4.
- 43.Əli Kərim "Uşaqlar və ulduzlart", Bakı-1971, səh.5.
- 44."Azərbaycan gəncləri", 1971, 7 dekabr, səh.4.
- 45."Ədəbiyyat və incəsənət", 1971, 6 noyabr, səh.15.
- 46.Əli Kərim "Səfərdən sonra", Bakı-1972, səh.2.
- 47.Yenə orada, səh.36.

- 48.Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”, 2 cildə. Bakı-1994, 1 cild, səh.5.
- 49.Yenə orada, səh.382.
- 50.”Ulduz”, 1976, N-6, səh.41; 44.
- 51.Əli Kərim “Pillələr”, Bakı-1978, səh.3.
- 52.Əli Kərim “Pillələr”, Bakı-1987, səh. 5-6.
- 53.Əli Kərim “Qayıt”, Bakı-1983, səh.14.
- 54.Yenə orada, səh.141.
- 55.Əli Kərim “Mavi nəğmənin sahilində”, Bakı-1991, səh.6.
- 56.“Ədəbiyyat və incəsənət” 1969, 26 iyul, səh. 10.
- 57.”Azərbaycan gəncləri”, 1969, 15 aprel, səh. 4.
- 58.Əli Kərim “Neyləyim, şeir ilə dərd söyləyirəm”, Bakı-1999, səh.16.
- 59.Yenə orada, səh. 9.
- 60.”Ədəbiyyat və incəsənət”, 1953.
- 61.”Azərbaycan”, 1958.
- 62.İsa İsmayılzadə “...
- 63.Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.157.
- 64.Əli Kərim “Qızıl qanad”, Bakı-1965, səh.11.
- 65.Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”i, 1 cild, Bakı-1974, səh.349.
- 66.Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.56.
- 67.Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”, 1 c. Bakı-1974, səh.146.
- 68.Əli Kərim “Neyləyim şeir ilə dərd söyləyirəm”, Bakı-1999, səh.21.
- 69.Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.82.
- 70.Əli Kərim “Qızıl qanad”, Bakı-1965, səh.111.

71. Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.14.
72. Əli Kərim “Qayıt”, Bakı-1983, səh.126.
73. Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”, Ic. Bakı-1991, səh.85.
74. Yenə orada, səh.87.
75. Yenə orada, səh.89.
76. Yenə orada, səh.90.
77. Yenə orada, səh.92.
78. Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.29.
79. Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”, Ic. Bakı-1974, səh.292.
80. Əli Kərim “Qayıt”, Bakı-1983, səh.56-57.
81. Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər” Ic. Bakı-1974, səh.251.
82. Əli Kərim “Seçilmiş əsərlər”, Ic. Bakı-1991, səh.95.
83. Əli Kərim “Qayıt”, Bakı-1983, səh.126.
84. Əli Kərim “Qaytar ana borcunu”, Bakı-1970, səh.48.
85. Yenə orada, səh.50.
86. Yenə orada, səh.52.
87. Əli Kərim “Səfərdən sonra”, Bakı-1972, səh.38

**“MÜASİRLƏRİM” SERİYASINDAN OLAN
KİTABLAR**

<i>Nö</i>	<i>Kitabın adı</i>	<i>yazıldığı tarix</i>	<i>Çap tarixi</i>
1.	Mailin ünvanı vətəndir	1995	1995
2.	Rəsul Rza (yaradıcılığı əsasında)	2001	2003
3.	Anlanılmamaq dərdi (Anarın yaradıcılığı əsasında)	2003	2003
4.	Cabir Novruz (yaradıcılığı əsasında)	2003	2004
5.	Dünya mənim, dünya sənin, dünya heç kimin (Məmməd Araz yaradıcılığı əsasında)	2003	2003
6.	Nigar Rəfibəyli (yaradıcılığı əsasında)	2003	2003
7.	Elçin (yaradıcılığı əsasında)	2003-2004	2006
8.	Əli Tudə (yaradıcılığı əsasında)	2004	2011
9.	Çingiz Əlioğlu (yaradıcılığı əsasında)	2004	2004
10.	Zeynal Xəlil (yaradıcılığı əsasında)	2004	2010
11.	Vaqif Səmədoğlu (yaradıcılığı əsasında)	2004-2005	2006
12.	Füzuli ədəbi məclisi və Hacı Mail	2004-2005	2005
13.	Fikrət Qoca (yaradıcılığı əsasında)	2005	2006
14.	Adil Babayev (yaradıcılığı əsasında)	2005	–
15.	Qabil (yaradıcılığı əsasında)	2005	2006
16.	Vahid Əziz (poeziyası əsasında)	2005-2006	2010
17.	Əli Kərim (poeziyası əsasında)	2006	2011
18.	Nəriman Həsənzadə (yaradıcılığı əsasında)	2007	–
19.	Samət Əlizadə (yaradıcılığı əsasında)	2006-2008	2008
20.	Şahid Həbibullayev	2010-2011	

SONA XƏYALIN QISA TƏRCÜMEYİ-HALI

Sonaxanım Həmid qızı Hədiyeva 1961-ci il iyunun 19-da Bakının Maştağa qəsəbəsində anadan olub. 1976-cı ildə 255 saylı səkkizillik məktəbi, 1978-ci ildə 187 saylı orta məktəbi bitirib.

1981-ci ildə Bakı 1 saylı Tibb Məktəbinin mamalıq şöbəsini, 1991-ci ildə BDU-nun biologiya fakültəsini bitirmiş, 1986-88-ci illərdə İxtiraçılıq İnstitutunda, 1995-1999-cu illərdə Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun aspiranturasında (qiyabi) təhsil almışdır.

Tibb məktəbində oxuyarkən, 1979-cu ilin sentyabrında 7 saylı Birləşmiş Şəhər Xəstəxanasının laboratoriya şöbəsinə işə qəbul edilmişdir. Tibb Məktəbini bitirdikdən sonra xəstəxananın cərrahiyyə şöbəsinə tibb bacısı vəzifəsinə keçirilmiş və altı aylıq anesteziya və reanimatologiya kursuna göndərilmişdir. Bir müddət cərrahiyyə şöbəsində çalışmış, yenidən laboratoriya şöbəsinə böyük laborant vəzifəsinə keçirilmişdir. Kliniki, biokimyəvi, seroloji laboratoriya kurslarında təkmilləşmişdir. Qiyabi təhsil aldıqdan sonra bir il laboratoriya həkimi işləmiş sonra həmin laboratoriyaya müdir vəzifəsinə təyin olunmuş və beş il bu vəzifədə çalışmışdır. İki il tədris-istehsalat kombinatında IX-X siniflərə tibb bacısı kursunu tədris etmiş və daha sonra Maştağa Mədəniyyət Evinəki ikillik tibb kursunu aparmışdır. Xəstəxanada işlədiyi on yeddi il ərzində dəfələrlə müdiriyyətin, rayon səhiyyə şöbəsinin, rayon icraiyyə komitəsinin və rayon komsomol komitəsinin fəxri fərman-

ları ilə təltif edilmişdir. Beş il xəstəxana komsomol təşkilatının katibi, daha sonra həmkarlar təşkilatının sədri vəzifələrində çalışmışdır. İşlədiyi müddətdə bir sıra qəzet və jurnallarda elmi-publisistik, tibbi-bioloji yazıları, habelə elmi hekayələri çap olunmuşdur. Hal-hazırda Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışır, elm tarixi ilə məşğuldur.

* * *

Qarabağ münaqişəsi başlandıqda hərəkata qoşulmuş, bir sıra qadın təşkilatlarında qaçqınlarla iş aparmış, bir sıra yardımların təşkilində iştirak etmiş, dəfələrlə cəbhə bölgələrinə getmiş, qaynar nöqtələrdə belə, əsgərlərlə görüşmüş, bir müddət könüllü hərbi qospitalda laboratoriya həkimi kimi çalışmışdır. Həmin müddətdə müxtəlif qəzetlərdə vətənpərvərlik mövzusunda onlarla publisistik məqalələri çap olunmuş, «Maştağadan Qarabağa bir yol vardı gedərgəlməz» adlı kitabını yazmışdır. 1992-ci ildə ikillik Jurnalist Sənətkarlığı İnstitutunu bitirmiş və 1993-cü ildə Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinə üzv qəbul olunmuşdur. Maştağa Mədəniyyət Evinə Gənc jurnalistlər dərnişini təşkil etmiş və onun rəhbəri olmuşdur. «Murovdağ», «Paklıq» və «Vətən həsrəti» qəzetlərində müxbir işləmiş, hal-hazırda «Respublika» qəzetinin əməkdaşdır.

* * *

Sona Xəyal 12 yaşından şeir, 14 yaşından hekayə yazmağa başlayıb. 1987-ci ildə Maştağa Mədəniyyət Evinə Novruz Gəncəlinin təşkil etdiyi Səməd Vurğun poeziya

klubunun üzvü olub və həmin il «Azərbaycan gəncləri» qəzetində Novruz Gəncəlinin «Yaradıcılıq iradə tələb edir» adlı «Uğurlu yolu» ilə birlikdə ilk şeiri dərc olunub.

1993-cü ildə «Aç qapını gəlim, dünya» adlı ilk şeirlər kitabı çap olunub. Həmin il Maştağa Mədəniyyət Evinə «Maştağa şairlər məclisi»ni təşkil edib, məclisin sədri olub. 1994-cü ildə «Məcməüşşüəra» ədəbi məclisinin üzvü olub və elə həmin ilin dekabrında Hacı Maillə birlikdə «Füzuli ədəbi məclisi»ni təşkil edib, məclisin katibi olub. 1995-ci ildə Füzuli məclisinin nəzdində Maştağa qəsəbəsində «Şəfai», Bakıxanov qəsəbəsində «Qüdsi» və I Zabrat qəsəbəsində «Vahid» ədəbi məclislərini təşkil edib. 1996-cı ildə Məhəməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutuna işə qəbul olunub və XIX əsrin dəyərli şairlərindən «Mirzə Əbdülxəlil Yusifin həyat və yaradıcılığı» mövzusunda namizədlik işi yazıb. Sonralar II Zabrat qəsəbəsində Mədəniyyət Evinə «Yusif» ədəbi məclisini təşkil edib və ona rəhbərlik edib. Hacı Mailin vəfatından sonra Füzuli ədəbi məclisini bərpa edib. Amma məclis davam etməyib. 2000-ci ildə ustadına verdiyi sözə əməl edərək «Divan» bağlayıb. 2005-ci ildə həmin divandan seçilmiş 101 qəzəl daxil edilmiş «Qəzəllər» kitabı nəşr olub. Nəhayət: Maştağada «Bakı şairlər məclisi»ni yaradıb, əruz vəznli şeirin inkişafı üçün bakılı şairləri bir araya gətirmək istəyib, yenə alınmayıb, bir müddətdən sonra məclis dağılıb. Bütün bunlardan sonra məclislərdən yığılıb. Əlyazmalar İnstitutunda ciddi tədqiqat işi ilə məşğul olmağa başlayıb. Bir-birinin ardınca bakılı şairlərin şeir kitablarını nəşrə hazırlayıb və klassik şeirlə bağlı iyirmiyə yaxın təlif və

tərtib kitabları nəşr olunub. Qəzet və jurnallarda, eləcə də konfrans materiallarında klassik şeirlə bağlı iki yüzdən artıq məqaləsi çap olunub.

* * *

1993-98-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində axşam, 2004-06-cı illərdə Bakı Slavyan Universitetinin magistraturasında qiyabi təhsil alıb, 1997-98-ci dərslər ilində 255 saylı orta məktəbdə biologiya və dil-ədəbiyyat fənlərini tədris edib.

1998-ci ildə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv qəbul edilib. Yazıçıların XI qurultayına nümayəndə, qurultaydan sonrakı plenumda Yazıçılar Birliyinin «İrs» komissiyasının sədri seçilib. Altı il müasir ədəbiyyatın tədqiqi ilə məşğul olub və «Müasirlərim» seriyasından iyirmidən artıq monoqrafiya yazıb. Yaradıcılığı bir sıra mükafat və diplomlarla qiymətləndirilib. Dövri mətbuatda çağdaş yazıçılar haqqında məqalələrlə çıxış edib. «İrs» komissiyasının işi kimi dünyasını dəyişmiş şairlərlə bağlı xatirə kitabları və «Yüzlilliklər» silsiləsindən toplular üzərində çalışır. Prezident mükafatçısıdır.

2003-cü ildə Akademiyada qadın alimləri birləşdirən və onların elmi fəaliyyətinin tədqiqi və təbliği ilə məşğul olan «Nigar» elmi-ədəbi məclisini yaradıb, hal-hazırda qədər onun sədridir. 2009-cu ildə «Gənc qələm» ədəbi birliyini yaradıb, hal-hazırda onun sədridir.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
Əli Kərim poeziyasının cazibəsi.....	5
Həqiqətə söykənən, sevgilərə bələnən poeziya	60
“Vüqarla sevirəm”	63
“Pislərin gülüşü yaxşı adamların ağlamasıdır”	68
“Səninki şeirdir, səninki sənət”	81

Sona Xəyal.
Əli Kərim (*yaradıcılığı əsasında*).
Bakı, _____ 2011, 102 səh.

Bilgisayar tərtibi və dizayn:
Sevinc Hüseynzadə

Korrektor:
Ülviyyə Bahir